

Limburgse **Vogels**

Een uitgave van de Vogelstudiegroep
van het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg en de Vogelwacht Limburg

Jaargang 3 - 1992 - nummer 3

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en de Vogelwacht Limburg. 'Limburgse Vogels' verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie De redactie van 'Limburgse Vogels' bestaat uit:

Ernest van Asseldonk
Jan Boeren
Rob van der Laak
Karel Lemmens
Boena van Noorden
Frans Schepers
Ran Schols
Henk Swinkels

Fotoredactie Ran Schols

Redactie-secretaris Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34,
6418 GK Heerlen

Layout & zetwerk DTP Compres, Veulenerbank 85,
6213 JS Maastricht, 043 - 47 31 94

Drukwerk Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

**Contactadres en
abonnementsen** Ernest van Asseldonk, Aldrinstraat 16,
6071 BG Boukoul-Swalmen

Abonnementsen f 22,50 per jaar, overmaken op gironummer 1703655,
tnv Vogelwacht Limburg te Swalmen, o.v.v. 'Limburgse Vogels'.
Voor leden van de Vogelwacht Limburg en het
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is de
abonnementsprijs f 17,50.
Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. minimaal
f 35,00 per jaar. Voor België BFR 350 (leden) of
BFR 450 (niet-leden), overmaken op nr 000-1507143-54,
o.v.v. 'Limburgse Vogels'

Adressen: Vogelwacht Limburg, p/a Hattumstraat 8.
6136 BX Sittard.
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882,
6200 AW Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke
schriftelijk doorgeven aan het contactadres.
Opzeggingen dienen voor 1 januari van het nieuwe
kalenderjaar te geschieden.

Foto omslag

Jonge Boerenzwaluwen (foto: A. Zwaga)

JAARPATRONEN BIJ GEBIEDSTELLINGEN IN 1979-89 IN DOUVENRADE, HEERLEN (DEEL I)

Fred Hustings

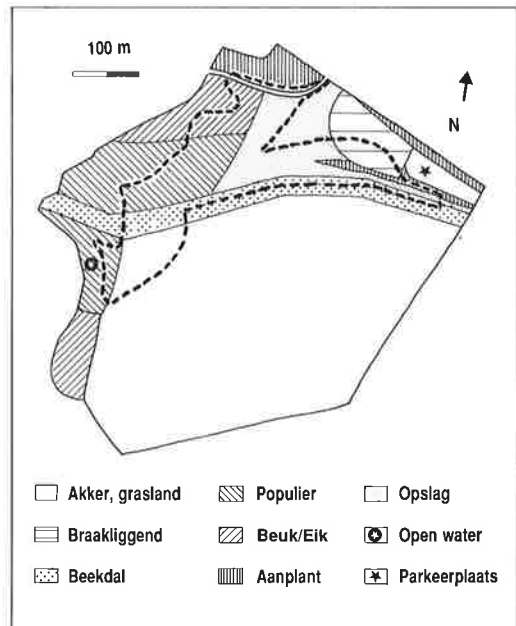
Aan de zuidwestrand van Heerlen, ingeklemd tussen autoweg N281 en de gekanaliseerde Geleenbeek, ligt een klein en tamelijk onooglijk gebiedje dat in hoofdzaak bestaat uit landerijen met een paar bosjes. Voor mij was het één van die gebiedjes waar je weliswaar regelmatig komt, maar altijd op een wat gedachteloze manier, zodat je je na een poos realiseert dat je eigenlijk niet weet wat er aan vogels voorkomt, de vele bezoeken ten spijt. In augustus 1979 begon ik met het regelmatig en systematisch tellen van alle waargenomen vogels langs een vaste route, in het voorjaar van 1980 aangevuld met een broedvogelkartering. Na een jaar was ik natuurlijk benieuwd of de gevonden resultaten enige zeggingskracht hadden en besloot er een jaartje aan vast te plakken. Uiteindelijk zette ik pas ruim tien jaar en 1155 tellingen later een punt achter de gebiedstellingen (de broedvogeltellingen gaan door), hetgeen ik vrijwel onmiddellijk betreurdte want -je zult het altijd zien- ik liep daardoor een vette winter voor verschillende vogelsoorten mis. De om aandacht schreeuwende stapel uit te werken telformulieren wist me echter van een hernieuwde start af te houden.

Na een afkickperiode van enige jaren begint het materiaal inmiddels wat belegen te worden en is de tijd gekomen om er òfwel iets mee te doen, òfwel een diepe kast voor te zoeken. Ik heb voor het eerste gekozen. In dit artikel worden enige algemene resultaten getoond en worden jaarpatronen van een aantal soorten gepresenteerd. Uiteraard is dit slechts één van de facetten die uit het materiaal te halen zijn. Andere onderwerpen zoals fenologie en monitoring blijven onbelicht. Een belangrijk doel van deze publicatie is om waarnemers te attenderen op een vorm van onderzoek die in Nederland weinig plaatsvindt.

Systematische frequente gebiedstellingen, met als doel een idee te krijgen van variaties in aanwezige vogelaantallen, worden in Nederland vooral uitgevoerd in open of half-open landschappen. Doorgaans worden niet alle soorten geteld, maar alleen de grote en relatief opvallende (en dus gemakkelijk te tellen) soorten als watervogels, roofvogels, meeuwen en kraaien. Een enkeling telt consequent in een vast gebied een of enkele soorten zangvogels (o.a. Schols, 1990). Tellingen waarbij alle soorten genoteerd worden zijn zeldzaam, zeker wanneer ze gedurende een lange reeks van jaren

worden volgehouden. Ook bij deze tellingen zijn het vooral de min of meer open landschappen (en de daarbij horende vogelsoorten) die de meeste aandacht hebben gekregen (voorbeelden in Kanis, 1966; Leys, 1982; Hoogers & Leys, 1985). Meerjarige tellingen van alle soorten in half-open tot besloten landschappen zijn uiterst zeldzaam; meestal beslaan ze slechts enkele jaren en zijn ze alleen gedurende een beperkt deel van het jaar uitgevoerd (o.a. Van Nes & Van den Bijtel, 1992). Een gunstige uitzondering vormen de tellingen vanaf 1975 in een park in Tilburg (Moller-Pillot, 1990, en vele soortbewerkingen in het regionale tijdschrift *De Oude Ley*).

In de ons omringende landen is de situatie vergelijkbaar met die in Nederland. Aardige voorbeelden van systematisch jaarrond onderzoek zijn het tienjarig telwerk in de Kalmthoutse Heide bij Antwerpen (Verschoore & Van Meel, 1982), de tellingen in ca. 1955-80 in een gebied bij Bonn (Rheinwald *et al.*, 1984) en de langlopende tellingen in Garmisch-Partenkirchen door Bezzel (1983,

Figuur 1. Gebied (situatie 1986) en telroute (gestippeld).

1985). Blondel (1966) verrichtte baanbrekend werk met zijn jaarrond ringwerk in de Camargue.

In mijn bijdrage blijft de selectie van soorten en de mate waarin ze besproken worden beperkt. Er wordt slechts mondjesmaat een vergelijking gemaakt met de literatuur. Veel van de hierboven gememoreerde studies zijn namelijk (nog?) niet in een zodanige vorm uitgewerkt dat een directe vergelijking met de door mij gevonden patroontjes mogelijk is. Zo zijn in verschillende publicaties alleen maandpatronen opgenomen, wat voor directe vergelijking een wat grove maat is, hebben weekpatronen alleen betrekking op één of hooguit enkele jaren, of zijn er slechts enkele soorten uitgewerkt. De best vergelijkbare patronen wat een aantal soorten betreft zijn te vinden in Rheinwald *et al.* (1984), al betreft het in dat geval pentadensommaties van waarnemingen en geen weekgemiddelden zoals in dit artikel. Door de lange studieperiode en de blijkbaar nogal gelijkmatige bezoekenintensiteit levert dit evenwel geen grote problemen op.

Houtduiven werden in sterk wisselende aantallen waargenomen (foto: R. Schols)

Gebied

De tellingen werden uitgevoerd in een gebied van ruim 32 ha in het dal van de Geleenbeek bij Terworm, Heerlen (figuur 1). Het gebied is gelegen in kwartblok 62-14-3.

De Geleenbeek, amper 3 km zuidelijker ontsprongen, droeg hier ondanks de genormaliseerde loop en de betonnen beschoeiing een niet geheel getemd karakter. De getransporteerde hoeveelheden water varieerden sterk. Terwijl er in perioden van droogte amper water stroomde, kon één hevig noodweer ervoor zorgen dat het water 1-2 meter steeg; soms vond zelfs een kleine overstroming plaats. Tijdens zulke periodes werden betonblokken af en toe meegesleurd; aangezien het herstel van de beekwanden weer de nodige tijd vergde, begon de beekoever door verzakkingen van de oeverwanden gaandeweg weer iets natuurlijker uit te zien. De bovenrand van het beekdal, begroeid met voornamelijk grassen en schermbloemigen met hier en daar veel Dagkoekoeksbloem en Slanke Sleutelbloem, werd regelmatig gemaaid. Naast de beek lag een greppel die soms droogviel maar meestal vol water stond en aan de randen een begroeiing had van onder meer Lisdodde, Kattestaart, Leverkruid en Pitrus.

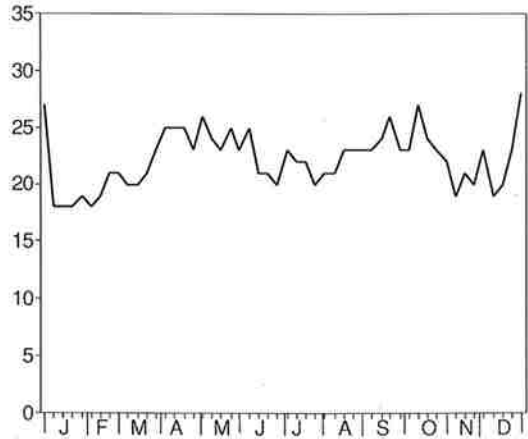
Meer dan de helft van het gebied werd in beslag genomen door landbouwgronden. In 1979 en in 1981-82 maakten zomergranen de hoofdmoot uit, met hier en daar aardappel- of bietenvelden, in 1980 was het mais. Het akkerland werd in 1983 omgezet in een monotone raaigrascultuur; hierbij gingen enkele populierensingels, greppels met brandnetelvegetatie, ruige overhoekjes en onefenheden in het terrein verloren. Het raaigrasland werd in 1983-89 steeds intensiever gebruikt. Werd aanvankelijk slechts tweemaal in het jaar gemaaid, vanaf 1985 was dit om de anderhalve maand het geval, te beginnen half mei en te eindigen omstreeks september. Op een enkele plek langs de randen kon zich wat moerassige ruigte handhaven.

Aan de noordkant van het terrein bevonden zich struwelen van Meidoorn, Sleedoorn en Hondsrös. Bos was aanwezig in de vorm van aanplant, spontane opslag en opgaand loofhout. Aanplant in de berm van de autoweg, rondom een parkeerplaats en op een helling in het beekdal bestond uit een dichte, snel groeiende beplanting van Els, Wilg, Spaanse Aak, Noordse Esdoorn en andere soorten, afgezoomd met Sleedoorns en Meidoorns. Daarnaast was er een beuken-eikenaanplant die in 1979 een jaar of tien oud was en in 1980 sterk gedund werd. Opslag nam in toenemende mate bezit van een deel van het terrein waar eind jaren

zestig een moeras was dichtgestort met puin en klei en tot in 1977 gerommeld was. Dit gedeelte, aanvankelijk begroeid met soorten als Zwarte Nachtschade, Duivekervel, Kruidende Boterbloem, Herderstasje, Distels, Akkermunt en andere planten raakte in de loop der jaren begroeid met opslag van Waterwilg en enige Berk. Op het resterende open gedeelte werden de pioniersoorten afgelost door grassen, zuring en klavers. In het door opslag geannexeerde deel verdwenen in de loop der jaren de oorspronkelijk nog aanwezige open plekken die met o.a. Teunisbloem, Witte Honingklaver, Wilgeroosje, Vogelwikke, schermbloemen en klaversoorten gestoffeerd waren. Min of meer opgaand bos kwam voor in de vorm van een middeloud eikenbosje met vlierondergroei (winter 1983/84 deels verwijderd) en twee populierenbosjes die eind jaren vijftig waren aangeplant. Een van deze bosjes stond op zeer natte grond en groeide slecht; na de aanleg van een opvangbassin voor afstromend regenwater in 1984 werd de situatie iets droger en kwam massaal vlier op. In juli 1985 waaide tijdens een storm 70% van de bomen om en een jaar later werd begonnen met herinplant van Es. De andere twee populierenbosjes stonden op iets drogere grond met hier en daar drassige plekken met Speenkruid, Dotterbloem, Riet en Slanke Sleutelbloem. De kruidlaag werd voornamelijk gedomineerd door Brandnetels. Hoewel de stormschade in 1985 aan deze percelen meeviel, werd in juni 1986 ongeveer de helft van het bos gekapt. De reden werd in 1987 duidelijk, toen een bufferbassin werd gegraven voor overstromend beekwater. Deze aanvankelijk schaarsbegroeide put (in juli 1987 verbleven er korte tijd groepjes Kleine Plevieren) raakte in 1987-88 ruig begroeid met pionierplanten en, rondom enkele plasjes, Lisdodde. De directe omgeving van het telgebied is beschreven in Hustings (1990).

Methodes

De broedvogeltellingen vonden plaats volgens de territoriumkartering die inmiddels genoegzaam bekend zal zijn (van Dijk, 1985). Per jaar werden doorgaans 11-12 inventarisatiebezoeken gebracht. De gebiedstellingen werden gehouden van augustus 1979 tot en met december 1989. Een overzicht van het aantal tellingen per standaardweek wordt gegeven in figuur 2. Gesommeerd zijn er per week 18-28 tellingen verricht. Er werd geteld langs een vaste route die door het terrein slingerde (figuur 1). Tijdens deze tellingen, die meestal tussen 09:00 en 12:00 uur werden uitgevoerd en ca. drie kwartier duurden, werden alle terreingebonden soorten

Figuur 2. Aantal tellingen per standaardweek.

geteld. Boven het grasland jagende Gierzwaluwen werden dus meegeteld, hoog overvliegende exemplaren niet. Een uitzondering werd gemaakt voor meeuwen, waarvan ook overvliegende exemplaren werden geturfd. Er werd bij de notatie onderscheid gemaakt tussen zingende en niet-zingende exemplaren.

Er zijn de nodige haken en ogen verbonden aan dit type tellingen. Enkele kanttekeningen moeten bij de methode worden gemaakt.

(A) Tijdens de tellingen werd een groot deel van het gebied bestreken. Men mag aannemen dat grote vogelsoorten van open terrein (Roek) en enkele biotoopspecialisten (Grote Gele Kwikstaart) min of meer volledig werden geteld. Voor veel andere soorten geldt dat niet, in het bijzonder voor kleine zangvogels. Van deze soorten werd een steekproef verkregen die hopelijk representatief was voor de werkelijk in het gebied aanwezige aantallen. Bij het vergelijken van de aantallen tussen soorten (tabel 2) moet men zich dit goed realiseren.

(B) Buiten de broedtijd gedragen met name diverse soorten zangvogels zich onopvallend en weinig luidruchtig. Dit heeft tot gevolg dat een goede kennis van roepgeluiden onontbeerlijk is om tot determinatie over te gaan. Bij soortgroepen waarbinnen sommige geluiden sterk op elkaar lijken (zoals diverse soorten mezen) zullen determinatiefouten ongetwijfeld wel eens zijn voorgekomen.

(C) Het is de vraag in hoeverre bij alle soorten werkelijke aantalsveranderingen worden geregistreerd. Hoewel theoretisch bijvoorbeeld de aantallen vogels direct na het uitvliegen van de jongen hoog zouden moeten zijn, is daar in de praktijk bij sommige soorten niet veel van te merken (figuur 3). Tuinfluiters, Bosrietzangers en andere zangers

kunnen, nadat de mannetjes zijn opgehouden met zingen, plotseling verdwenen lijken te zijn. Vaak zal dit worden veroorzaakt doordat een deel van de jongen is weggetrokken of gestorven terwijl de oude vogels ruiën, zich onopvallend gedragen en in dichte vegetatie blijven. Het is dan uitermate lastig een idee te krijgen van de aanwezige aantallen. Tijdens de telronde worden deze vogels simpelweg niet waargenomen en uit eigen ervaring weet ik dat langzamer lopen, vaker stilstaan en scherper opletten voor de waarnemer geen echte compensatie biedt. De bij veel soorten opvallende dip in het aantalsverloop in de nazomer, is vermoedelijk veelal toe te schrijven op onopvallend vogelgedrag. De hier gepresenteerde seizoenspatroontjes geven voor deze soorten in die periode derhalve voor een (groot?) deel veranderingen weer in waarneembaarheid, en niet aantalsveranderingen. Er zijn echter aanwijzingen dat er tussen soorten onderling verschillende wegtrek/ruistrategieën bestaan, en dat een deel van de geregistreerde aantalsveranderingen geflatteerd maar reëel zouden kunnen zijn. Alleen een analyse van simultaan uitgevoerde gebiedstellingen en intensief ringonderzoek in één gebied kan in dezen het verlossende antwoord brengen.

(D) Een laatste opmerking moet worden gemaakt over de algemene zeggingskracht van de gegevens. Wanneer gegevens in een klein gebied zijn verzameld, hoeven deze uiteraard geen algemene geldigheid te hebben. De zeggingskracht is geografisch en qua habitat gelimiteerd. Anders gezegd: tellingen die in een ander deel van het land of in een ander biotooptype worden uitgevoerd, geven wellicht heel andere resultaten te zien.

Moller-Pillot (1990) geeft wat dit betreft een voorbeeld uit Tilburg, waar het aantalspatroon van Roodborsten in twee terreinen van elkaar afweek: in het ene gebied was de soort alleen in de broedtijd aanwezig, in het andere gebied het gehele jaar (met de grootste aantallen in maart en oktober).

Algemene resultaten

De jaarlijkse resultaten van de broedvogeltellingen zijn weergegeven in Hustings (1990). Ze worden kort samengevat in *tabel 1*. De volgende soorten kwamen niet als broedvogel binnen het terrein voor maar wel binnen een straal van een kilometer: Buizerd, Boomvalk (incidenteel), Havik (inc.), Bosuil, Gierzwaluw, Groene Specht, Kleine Bonte Specht, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Grote Gele Kwikstaart, Zwarte Roodstaart, Gekraagde Roodstaart, Fluitier (inc.) en Europese Kanarie (inc.).

In *tabel 2* zijn de resultaten van de gebiedstellingen samengevat. In totaal werden er tijdens de tellingen 112 soorten waargenomen in 111.790 exemplaren. De tien talrijkste soorten waren, in deze volgorde: Spreeuw, Houtduif, Kokmeeuw, Roek, Gierzwaluw, Merel, Huiszwaluw, Huismus, Koolmees en Zwarte Kraai. Samen namen deze soorten 65% van alle waargenomen individuen voor hun rekening. Van 22 soorten werden minder dan tien individuen waargenomen. Echte zeldzaamheden zitten hier niet bij, maar waarnemingen van Rode Wouw, Kwartel, Waterral, Rouwkwikstaart en Belflijster zijn leuk meegenomen.

In de *tabel* is aangegeven welk aandeel van de vogels zingend werd aangetroffen. Meestal betekende dit dat de vogel alleen gehoord werd en niet

Tabel 1. Broedvogels in het onderzoeksgebied in 1980-89 (tussen haakjes minimum en maximum aantal territoria).

Regelmatige broedvogels (meer dan 7 jaar geconstateerd)

Wilde Eend (1-4), Houtduif (3-10), Tortelduif (1-3), Koekoek (0-1), Veldleeuwerik (2-4), Gele Kwikstaart (0-2), Witte Kwikstaart (1-2), Winterkoning (3-9), Heggemus (5-13), Roodborst (3-9), Merel (7-16), Zanglijster (3-10), Bosrietzanger (3-15), Spotvogel (1-5), Braamsluiper (0-1), Grasmus (0-4), Tuinfluitier (4-13), Zwartkop (4-13), Tjittjaf (4-14), Fitis (4-12), Grauwe Vliegenvanger (0-4), Staartmees (0-3), Matkop (2-4), Pimpelmees (1-5), Koolmees (4-9), Boomkruiper (0-2), Vlaamse Gaai (0-1), Ekster (1-3), Zwarte Kraai (1-3), Vink (1-5)

Onregelmatige broedvogels (4-7 jaar)

Patrijs (0-1), Fazant (0-2), Waterhoen (0-3), Kievit (0-3), Holenduif (0-1), Graspieper (0-4), Kramsvogel (0-4), Grote Lijster (0-1), Kleine Karekiet (0-1), Glanskop (0-2), Wielewaal (0-1), Spreeuw (0-1), Groenling (0-1), Kneu (0-3), Appelvink (0-1), Rietgors (0-3)

Incidentele broedvogels (1-3 jaar)

Torenvalk (0-1), Meerkoet (0-1), Turkse Tortel (0-1), Ransuil (0-1), Grote Bonte Specht (0-1), Boompieper (0-1), Nachtegaal (0-1), Sprinkhaanrietzanger (0-1), Vuurgoudhaan (0-1), Boomklever (0-1), Ringmus (0-2), Putter (0-1)

Tabel 2. Overzicht van alle waargenomen soorten.

Soort	Totaal	% zang	Max.	Datum
Blauwe Reiger	82	0.0	3	div.
Wintertaling	3	0.0	2	08.11.87
Wilde Eend	1238	0.0	25	22.02.87
Pijlstaart	3	0.0	2	21.04.88
Wespendief	10	0.0	2	div.
Rode Wouw	1	0.0	1	07.10.85
Bruine Kiekendief	1	0.0	1	16.03.83
Blauwe Kiekendief	2	0.0	1	div.
Havik	20	0.0	2	08.11.87
Sperwer	114	0.0	2	div.
Buizerd	475	0.0	8	12.03.83
Torenvalk	490	0.0	5	19.07.88
Smelleken	2	0.0	1	div.
Boomvalk	15	0.0	1	div.
Patrijs	124	5.6	11	20.10.82
Kwartel	1	100.0	1	13.06.83
Fazant	126	34.1	9	22.09.79
Waterral	1	0.0	1	03-04-81
Meerkoet	6	0.0	2	div.
Waterhoen	745	0.0	11	02.07.88
Kleine Plevier	32	0.0	12	09.07.87
Kievit	3315	0.0	290	18.09.82
Watersnip	5	0.0	1	div.
Houtsnip	1	0.0	1	30.03.85
Wulp	3	0.0	1	div.
Witgatje	32	0.0	3	20.07.87
Oeverloper	9	0.0	3	14.08.87
Kokmeeuw	18.187	0.0	461	25.12.88
Stormmeeuw	324	0.0	42	22.12.87
Zilvermeeuw	893	0.0	88	21.01.82
Holenduif	353	9.6	12	21.09.87
Houtduif	23.758	3.0	500	21.10.79
Turkse Tortel	623	0.3	15	21.10.79
Tortelduif	247	40.5	6	16.05.82
Koekoek	139	77.0	3	div.
Ransuil	2	0.0	1	div.
Gierzwaluw	9170	0.0	445	26.07.86
Groene Specht	308	27.6	4	11.07.85
Grote Bonte Specht	248	1.2	4	28.11.85
Kleine Bonte Specht	18	5.6	1	div.
Boomleeuwerik	11	0.0	4	div.
Veldleeuwerik	927	36.7	53	24.03.86
Oeverzwaluw	1	0.0	1	07.08.87
Boerenzwaluw	3455	0.0	138	14.09.85
Huiszwaluw	5849	0.0	177	01.08.87

visueel kon worden waargenomen. Laten we de in gering aantal waargenomen soorten buiten beschouwing, dan blijken vooral zomervogels (uitsluitend) zingend te zijn vastgesteld. Bij de zangers belooft het aandeel 64-83%; een uitzondering moet evenwel worden gemaakt voor de Tjiftjaf (waarover later meer). Bij Tortelduif, Koekoek en Wielewaal is het aandeel vergelijkbaar hoog. Van de standvogels scoort de Winterkoning het hoogst. In de tabel is tevens het maximale aantal vermeld

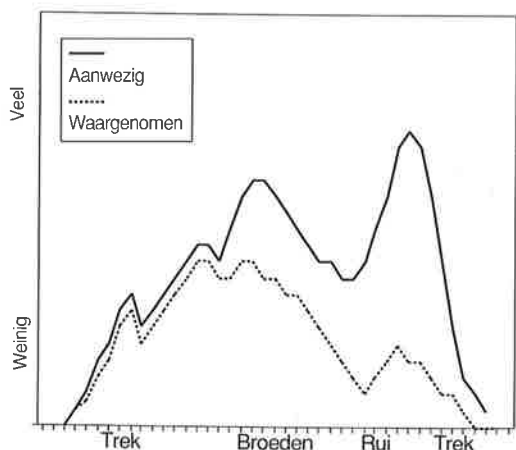
dat op één dag werd vastgesteld, plus de datum. De terreinveranderingen (van akkerland naar grasland) en de vegetatiesuccessie (toename opslag, ouder worden bos, afname ruderaalterrein) weerspiegelen zich gedeeltelijk in deze lijst. Zo hadden zaadeters met een voorkeur voor akkerland of kruidenrijk halfopen terrein een maximum veelal in de eerste jaren, in 1979-83 (Huismeer, Ringmus, Groenling, Putter, Kneu). Aan meer opgaand bos gebonden soorten (Tjiftjaf, Koolmees, Pimpelmees, Boomkruiper, Appelvink) en soorten die op of boven grasland foerageren (Gierzwaluw, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Graspieper) hadden doorgaans in de laatste teljaren, 1985-89, een maximum.

Het aantal per telling waargenomen soorten varieerde in de loop van het jaar sterk, van gemiddeld ca. 15 in januari tot bijna 30 in mei (figuur 4). Bezzel (1982) geeft voorbeelden uit Hamburg (5 gebieden), München en Partenkirchen; met uitzondering van de echte stedelijke gebieden, waar het aantal soorten het gehele jaar door vrij constant blijft, is een meer of minder uitgesproken piek in het waargenomen aantal soorten in mei overal aanwijsbaar.

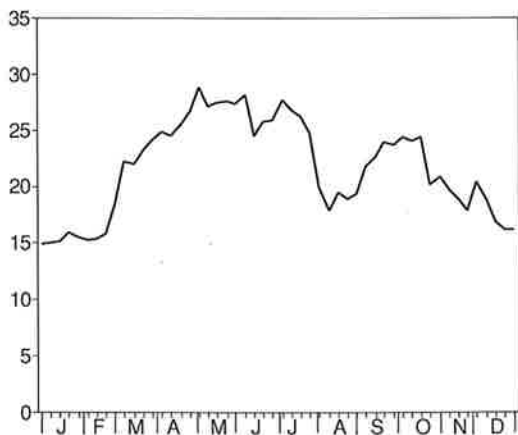
Soortbesprekingen (figuur 5 en 6)

Wilde Eend

Wilde Eenden werden vrijwel uitsluitend waargenomen op het kleine opvangbassin dat in 1984 ingericht werd. In het vroege voorjaar hielden zich hier kleine groepjes op die echter nogal verstoringsgevoelig waren en soms wel, soms niet aan-

Figuur 3. Verschil tussen theoretisch aanwezige en geregistreerde aantallen van een fictieve zangvogel.

Figuur 4. Gemiddeld aantal waargenomen soorten per standaardweek.

wezig waren. De relatief hoge aantallen in mei en juli worden veroorzaakt door vrouwtjes met jongen. Deze families konden wekenlang ter plaatse aanwezig blijven. In de herfst verbleven opnieuw kleine groepjes op deze plas, maar in de winter werd de soort er, omdat het ondiepe water snel bevroor, weinig waargenomen.

Waterhoen

Waterhoentjes broedden vanaf 1984 op verschillende plaatsen in het gebied, met een voorkeur voor het opvangbassin. De aantallen waren het hoogst in juli en augustus, wanneer oude vogels en jongen van het eerste en tweede broedsel op het vijvertje verbleven. In de wintermaanden was de soort vrijwel afwezig; mogelijk overwinterden de broedvogels op de Geleenbeek en de gracht bij kasteel Terworm (afstand 800 m), waar in die tijd van het jaar kleine concentraties Waterhoentjes voorkwamen.

Meeuwen

Meeuwen waren de enige soortgroep waarvan alle overvliegende exemplaren werden genoteerd. In het winterhalfjaar vonden dagelijks vliegbewegingen plaats, 's ochtends in richtingen tussen ZO en ZW, 's middags tussen NW en N. Het ging daarbij om pendeltochten tussen slaapplekken langs de Maas en foerageergebieden ten zuiden van Heerlen (ten dele in Duitsland). Van de drie waargenomen soorten meeuwen was

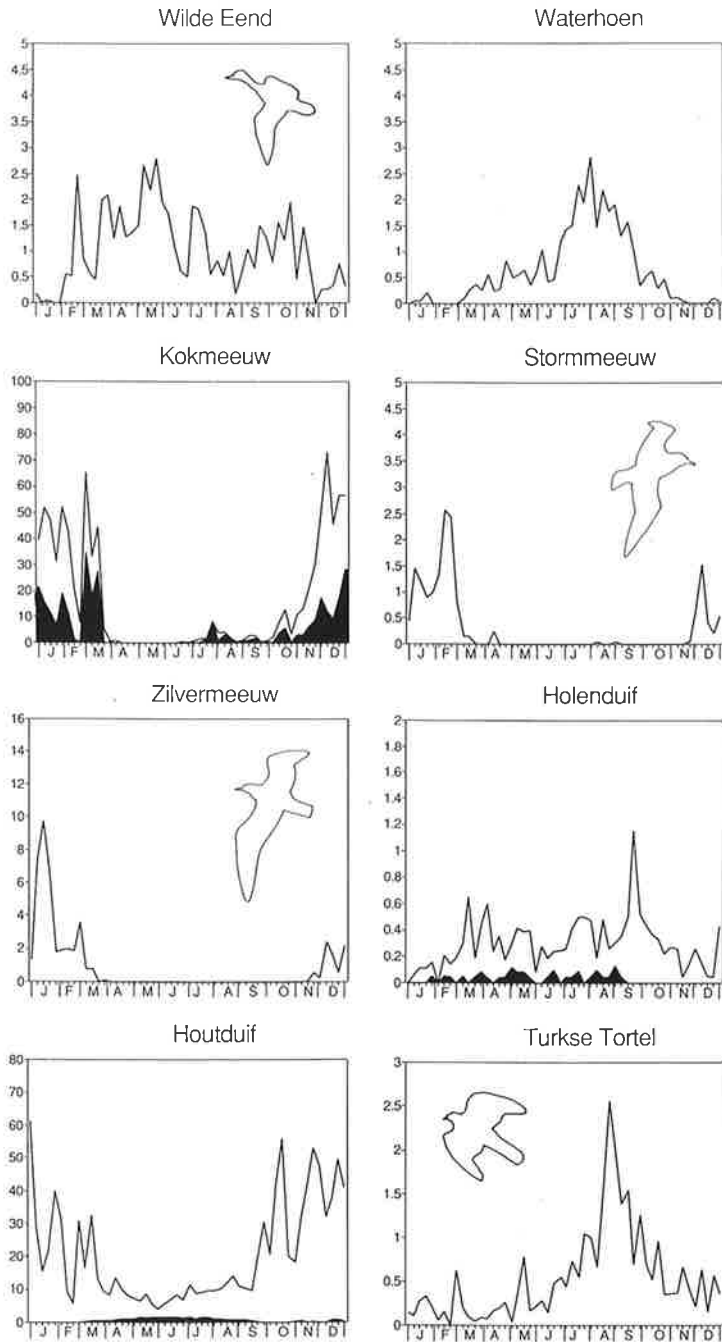
de Kokmeeuw veruit het talrijkst. De eerste Kokmeeuwen werden doorgaans in juli opgemerkt, maar aantallen van betekenis werden uitsluitend in de periode november-maart gezien. In perioden met strenge vorst en veel sneeuwval (januari 1985) vielen de dagelijkse pendeltochten vrijwel stil. Blijkbaar waren de foerageermogelijkheden dan te beperkt. In de maanden april, mei en juni was de soort extreem schaars. Pleisterende vogels maken 36% van alle waargenomen exemplaren uit; ze werden vooral in maart gezien op nat grasland. Stormmeeuw en Zilvermeeuw waren, meer nog dan de Kokmeeuw, in hun voorkomen beperkt tot de echte wintermaanden december-februari. Geen enkele maal werd een pleisterende vogel gezien. Waar de Stormmeeuwen gingen foerageren is onduidelijk; de Zilvermeeuwen gingen vermoedelijk deels naar een stortplaats bij Bocholtz, deels naar de omgeving van Aken.

Duiven

De Holenduif werd in de onderzoeksjaren weinig gezien. Let overigens op de lange zangperiode van eind januari tot half september. Houtduiven waren veel talrijker, vooral in de wintermaanden wanneer groepen zich ophielden op de velden. Door dit optreden in groepen (die soms binnen en soms buiten het gebied gingen foerageren) is het aantalverloop wat piekerig; zelfs tien jaar tellen konden dit patroon nog niet gladstrijken. Overigens was een slaapplek in de beuken-eikenaanplant, waar medio jaren zeventig duizenden exemplaren de nacht doorbrachte, tijdens de onderzoeksperiode niet meer in gebruik.

Foeragerende Turkse Tortels werden in de eerste jaren regelmatig gezien op akkers, vooral wanneer graanvelden in augustus en september waren geoogst. Gezien het regelmatige pendelen naar de stad is het aannemelijk dat het deels om broedvogels ging die jongen in het nest te voeden hadden. Ook families met uitgevlogen jongen werden gezien. Na half september raakten de rijke voedselbronnen uitgeput, en in de rest van het jaar was de soort aanmerkelijk schaarser.

Het patroon dat bij de Tortel werd vastgesteld is kenmerkend voor vele zomergasten. De aankomst verloopt min of meer abrupt; in deze fase bestaat een groot deel van de registraties uit zingende mannetjes. Daarna, met het wegvallen van de zang, worden gaandeweg minder vogels waargenomen. Er is geen spoor van een aantalsopleving in de periode dat de jongen uitvliegen en de wegtrek voltrekt zich al even obscuur.

Figuur 5. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Wilde Eend, Waterhoen, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Holenduif, Houtduif en Turkse Tortel. In zwart aandeel zingende vogels (uitzondering: Kokmeeuw, pleisteraars).

Koekoek

Koekoeken werden regelmatig gehoord maar bijzonder weinig gezien. Wanneer de zang na half juni stilviel was het gedaan met de waarnemingen. Hoewel de soort (met uitzondering van 1989) nimmer verstek liet gaan als broedvogel leken de broedresultaten niet denderend te zijn: slechts in één jaar werd een jonge uitgevlogen Koekoek gehoord en gezien.

Gierzwaluw

In enkele oude wijken van Heerlen broeden flinke aantallen Gierzwaluwen. Het waren vermoedelijk lokale broedvogels die, nadat akkerland in raaisgrasland was omgezet, regelmatig binnen het gebied kwamen foerageren. Vooral bij nat en relatief koud weer konden de aantallen oplopen tot enkele honderden. Bij extreem slecht weer was de soort evenwel absent. Eind juli waren de aantallen meestal het grootst en de hoofdmacht verdween doorgaans in de eerste week van augustus. De meeste waarnemingen medio augustus en later dateren uit 1985, toen de lokale Gierzwaluwen duidelijk later dan andere jaren vertrokken en er half augustus nog honderden Gierzwaluwen aanwezig waren.

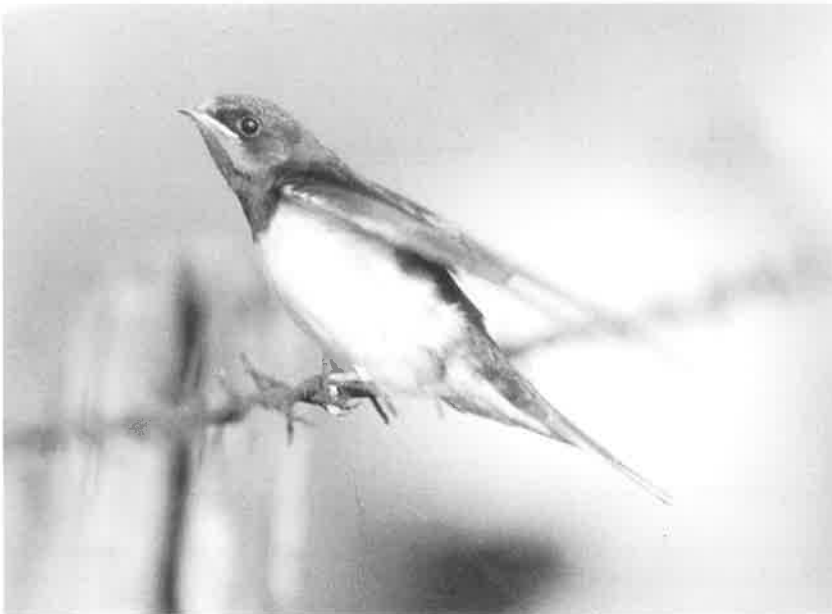
Groene Specht

De Groene Specht broedde niet in het terrein, maar

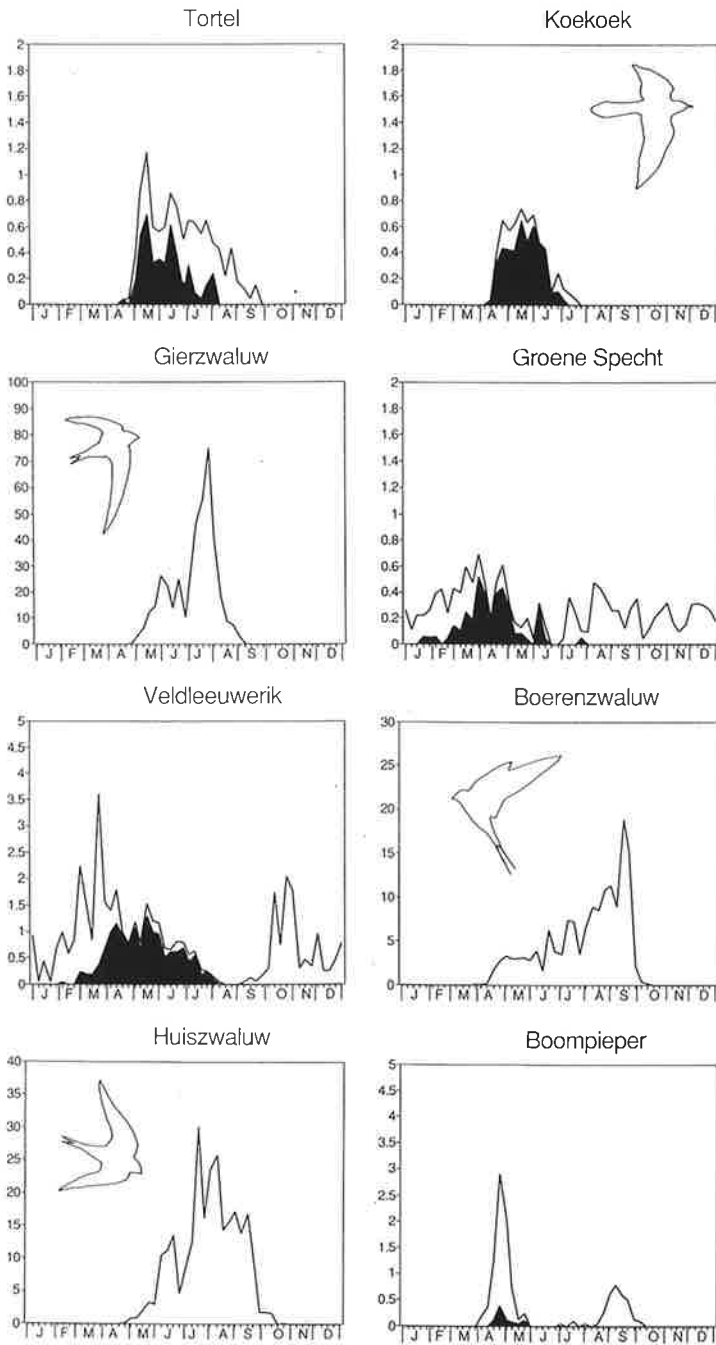
wel net erbuiten in het bos van Terworm en roepende vogels bestreken ook het onderzoeksterrein. Bovendien kwam de soort regelmatig in het gebied foerageren, speciaal langs de randen van braakliggende grond en op grazige open plekken temidden van wilgenopslag. Meestal ging het om solitaire exemplaren, maar in juli en augustus werden soms hele families opgestoten. In de winter werden, wanneer er sneeuw lag, af en toe Groene Spechten gezien op grazige plekken op het zuidelijk bermtalud van de autoweg, waar de sneeuw wat sneller smolt.

Veldleeuwerik

De meeste Veldleeuweriken werden waargenomen in maart en in oktober, wanneer soms groepjes in het terrein verbleven. De afname in de periode mei-augustus, parallel verlopend aan het wegebben van de zang, is opvallend en komt overeen met gegevens van elders (Busche, 1982; Rheinwald *et al.*, 1984). Bij steekproefgewijs uitkammen van delen van het open terrein werden in augustus geen Veldleeuweriken opgejaagd. Bij het systematisch aflopen van braakliggende gronden in het op 1,5 km gelegen gebied De Vrank bleek dat hier in deze periode wél Veldleeuweriken aanwezig waren. Dit zou erop kunnen duiden dat de soort direct na het broeden bepaalde broedgebieden verlaat en andere, mogelijk op dat moment meer geschikte terreinen opzoekt. Het ontbreken op Douvenrade in augustus zou dan reëel

*Douvenrade
fungeerde vooral
als fourageergebied
voor Boerenzwaluwen
uit de directe
omgeving
(foto: R. Schols)*

Figuur 6. Aantalspatroon (gemiddeld aantal ex./week) van Tortel, Koekoek, Gierzwaluw, Groene Specht, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Huiszwaluw en Boompieper. In zwart aandeel zingende vogels.

De Veldleeuwerik behoort tot de vrij schaarse gasten in het studiegebied (foto: A. Zwaga)

kunnen zijn. Het aantalsverloop in mei-augustus is echter hoe dan ook overtrokken doordat niet-zingende maar wel aanwezige Veldleeuweriken amper worden opgemerkt wanneer niet zeer fijnmazig door de vegetatie wordt gestruind.

Zwaluwen

Zowel Boeren- als Huiszwaluw werden frequent jagend boven grasland waargenomen, maar het aantalspatroon was anders. Boerenzwaluwen broedden jaarlijks in 5-15 paren op een nabijgelegen boerderij. Deze vogels foerageerden vooral direct rondom deze boerderij, deels binnen en deels buiten het telgebied. Grotere aantallen werden vooral aan het eind van het seizoen (september) waargenomen. Ongetwijfeld ging het naast eigen kweek ook om trekkers. Enkele malen kon worden vastgesteld dat trekkende groepen hun tocht onderbraken om gedurende enige tijd te foerageren. De vogels daalden hiervoor soms van grote hoogte af.

Huiszwaluwen broedden op dezelfde boerderij (5-10 paren) en tevens op wat grotere afstand in een stadswijk. Hoewel de aantallen broedvogels in de loop van het onderzoek in ieder geval in de stadswijk sterk afnamen (van 30 paar in 1979 tot 4 in 1989), namen de aantallen foeragerende vogels

juist toe. Mogelijk kwamen de vogels van een grotere afstand om ter plaatse voedsel te zoeken. In tegenstelling tot de Gierzwaluw werden de grootste aantallen, in augustus, juist bij mooi weer gezien. Vermoedelijk ging het vooral om lokale broedvogels en hun jongen. Het naar beneden komen van trekkende groepen in september werd maar weinig waargenomen.

De bij Boeren- en Huiszwaluw gevonden pieken komen overeen met die in de omgeving van Bonn (Rheinwald *et al.*, 1984). In detail verschillen de patronen in lichte mate. Zo was er bij Bonn een kleine piek in april (Douvenrade niet) en lag het accent bij de Huiszwaluw vooral op de periode augustus-september (Douvenrade vooral juli-augustus).

Vanwege de lengte wordt dit artikel vervolgd in het volgende nummer van *Limburgse Vogels* (nr 4-1992)

Dankwoord

Ran Schols wordt bedankt voor zijn commentaar bij een eerste versie van dit artikel.

Literatuur

- Beusekom, R. van, 1986. De najaarstrek van Fitis en Tjiftjaf over het Muiderzand in 1984 en 1985. *Grauwe Gans* 2: 41-51.
- Bezzel, E. 1982. *Vögel in der Kulturlandschaft*. Ulmer, Stuttgart.
- Bezzel, E. 1983. Langfristige Vogelbeobachtungen auf Kleinflächen, (1), *Dynamik der Artenzahl, Vogelwelt* 104: 1-22.
- Bezzel, E. 1985. Bestandsdynamik des Haussperlings (*Passer domesticus*), 19 jährige Beobachtungen am Rande eines Siedlungsgebietes der Nordalpen. *Journal für Ornithologie* 126: 435-439.
- Blondel, J. 1966. Le cycle annuel des passereaux en Camargue. *Terre et Vie* 3: 271-294.
- Busche, G. 1982. Verlassen Populationsanteile der Feldlerche *Alauda arvensis* zum Ende der Brutzeit die Brutgebiete? *Journal für Ornithologie* 123: 323-324.
- van Dijk, A.J. 1985. Handleiding Broedvogel-monitoring project. SOVON, Arnhem.
- Hey, C.J. 1986. De Huismus maakt het goed. *Natuur en Milieu* 10(9): 7-9.
- Hoogers, B.J. & H.N. Leys, 1985. De Noordberg (1953 tm 1983). *Pennevlichten* 3: 67-91.
- Hustings, F. 1990. De broedvogels van Terworm en Prickenis (Heerlen/Voerendaal) in 1989. Rapport 9001, Natuurhist. Gen. in Limburg, Maastricht.
- Jonkers, D. & H. Moller-Pillot. 1985. Mus en Spreeuw minder talrijk? *Natuur en Milieu* 9(9): 8-9.
- Kanis, J.A. 1966. Over vogelfluctuaties op de Vossenwaard. *Vogeljaar* 14: 164-170.
- Kwak, R. 1991. Turftochten rond 't Hilgelo. *Leunink* 18: 74-95.
- Leys, H.N. 1982. Vogeltellingen in de Jufferswaard te Renkum (periode 1952 tm 1965). Rapport VWG Wageningen, Wageningen.
- Moller-Pillot, H. 1990. Park of stad: keuzes bij Roodborst,

Pimpelmees en Kuifmees: 108-112 In: Post, F., Braam, A. & Buskens, R. Vogels in Midden-Brabant. Werkgroep Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant, Oisterwijk.

Nes, J.J. van & H.J.V. van den Bijtel. 1992. Wintertelling van vogels in dorpen, (2), Veranderingen in de tijd. Kruisbek 35: 2-16.

Rheinwald, G., M. Wink & H.E. Joachim. 1984. Die Vögel im Grossraum Bonn, mit einem Atlas der Brutverbreitung. Beitr. Avif, Rheinl. 22/23, Düsseldorf.

Schols, R. 1990. Het Paapje *Saxicola rubetra* als trekvogel in een deel van Zuid-Limburg, Limburgse Vogels 1: 1-8.

Verschoore, K. & F. van Meel, 1982. Nog over tien jaar vogeltellingen in de Kalmthoutse Heide, Wielewaal 48: 324-343.

Winkelman, J.E. 1983. Huismus *Passer domesticus* en Ringmus *P. montanus* en de landbouw; een literatuurstudie over schade, afweer en bestrijding. RIN-rapport 83/5. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.

Fred Hustings, Veldstraat 52, 6533 CD Nijmegen

DE AVIFAUNA VAN DE HAMERT, 1988-1991

Jaap Kooistra

Inleiding

Het landgoed de Hamert behoort tot de mooiste en meest vogelrijke gebieden van Limburg. Gegevens over de vogelpopulatie van vóór 1988 zijn echter zeer schaars. Daarom zijn vanaf 1988 in het kader van het Bijzondere Soorten project (BSP) van SOVON alle zeldzame en schaarse broedvogels onderzocht in kwartblok 52-26/2, dat voor het grootste deel in het landgoed is gelegen. In dit artikel worden de resultaten beschreven van dit onderzoek, uitgevoerd in de jaren 1988 tot en met 1991. Tevens wordt ingegaan op de betekenis van de Hamert voor niet-broedvogels.

Gebiedsbeschrijving

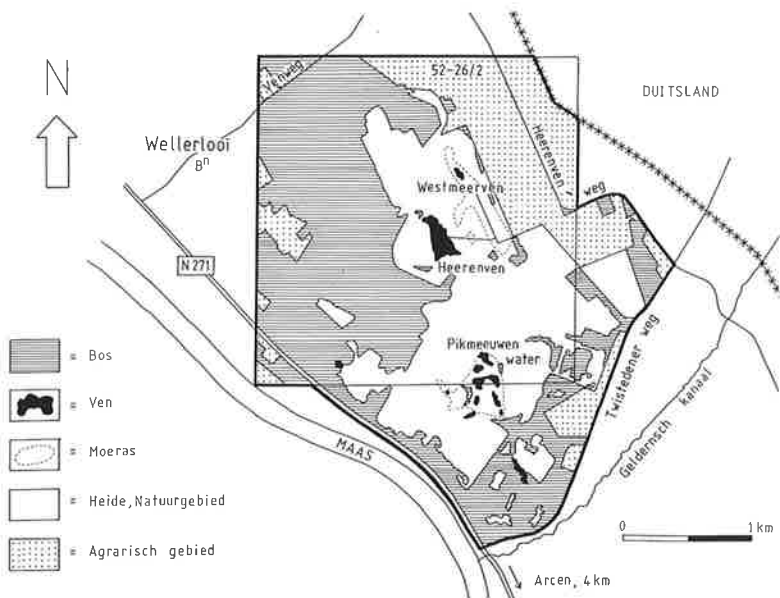
Het landgoed de Hamert ligt in de gemeente Bergen, tussen de Maas en de Duitse grens, ongeveer 5 kilometer ten noorden van Arcen (topografische kaart 52-E).

De Hamert (ca. 800 ha) is het belangrijkste deel van het sinds februari 1989 Nationaal Park i.o., samen met de Rode Hoek, de Bosserhei en de Boswachterij gemeente Bergen bijna 1500 ha groot (figuur 1).

In 1988 werd alleen het kwartblok 52-26/2 (610 ha) onderzocht, terwijl in de jaren daarna het onderzochte gebied uitgebreid werd tot 840 ha

De westelijke vennen van het Pikmeeuwenwater, gezien vanuit het zuiden (foto: J. Kooistra)

Figuur 1: Ligging en overzicht van het onderzochte deel van Landgoed de Hamert.

(figuur 1). Het landgoed de Hamert bezit een grote variatie aan biotopen met vrij veel hoogteverschillen. Centraal liggen uitgestrekte heidevelden (ca. 305 ha) met gordels van stuifduinen tot 30 meter hoog. Zowel droge heide met Struikheide, Pijpestrootje, Bramen en Vliegdennen als natte heide met Dopheide komen er voor.

In het heidegebied ligt een drietal vennen. Het Pikmeeuwenwater is een complex van vennetjes, omringd door een gordel van stuifduinen. Deze vennen worden alleen door regenwater gevoed. Het Heerenveen en het Westmeerven vormen samen een moerasgebied met rietvelden en natte heide. Het heidegebied wordt in het noordoosten omringd door land- en tuinbouwgronden (onderzocht 148 ha, zie figuur 1), in het noord-westen en westen door grove dennenbossen en in het zuiden en oosten door eikenberkenbossen. Van deze bossen is 388 ha onderzocht (figuur 1). De loofbossen vormen de overgang naar de stroomgebieden van de Maas en Geldernsch kanaal.

Methodes

Alle kolonievogels, zeldzame en schaarse vogels in kwartblok 52-26/2 werden onderzocht (SOVON, 1986). Vanaf 1989 werden ook gedeeltes van aangrenzende kwartblokken onderzocht op Dodaars, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit, Blauwborst, Sprinkhaanrietzanger en Waterral om aantallen voor het gehele heidegebied en alle vennen te verkrijgen (figuur 1).

De inventarisaties werden uitgevoerd volgens de uitgebreide territoriumkartering (Hustings *et al.*, 1985).

Van februari tot en met augustus werd per soort, vooral in de optimale periode voor die soort, het gehele kwartblok in de vroege ochtenduren bezocht. Uilen, ralachtigen en Nachtzwaluwen werden 's nachts geïnventariseerd, soms met gebruik van een cassetrecorder. In tabel 1 is een overzicht van het aantal bezoeken gedurende de onderzoeksperiode weergegeven. Alle aanwijzingen voor een territorium of nest werden per soort op kaarten ingetekend. Gepoogd werd een zo hoog mogelijke broedzekerheid te verkrijgen. Aan het eind van het broedseizoen werden de gegevens geïnterpreteerd volgens de criteria van de BSP-handleiding (SOVON, 1986).

Resultaten

De resultaten voor kwartblok 52-26/2 zijn samen-

Tabel 1: Overzicht van de inventarisatiebezoeken aan de Hamert, 1988-1991.

Jaar	Aantal ochtend	Aantal middag/avond	Aantal nacht
1988	23	36	7
1989	29	38	14
1990	31	37	8
1991	29	32	9

gevat in tabel 2. De zeldzame en enkele schaarse soorten worden behandeld, gevolgd door een algemene discussie.

Zeldzame soorten

Roerdomp *Botaurus stellaris*

In 1989 kon het gehele broedseizoen vanuit de rietvelden bij het Westmeerven de territoriumroep worden waargenomen. In 1990 en 1991 werd geen Roerdomp meer gehoord.

Grauwe Gans *Anser anser*

In 1988 werd met zekerheid gebroed in het Heerenven. Hier werd een vrouwtje met 2 jongen gezien. De overige jaren werden steeds 2 paren waargenomen met territoriaal gedrag, achtereenvolgens in het Heerenven, het Westmeerven en het Pikmeewuwater. In maart en april waren deze paren zeer opvallend aanwezig, vanaf mei plotse-ling niet meer. Ook werden geen jongen ontdekt.

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

De Bruine Kiekendief heeft recent (in 1982 en 1983) nog in de Hamert gebroed (mond. med. Kleeven, 1991). Bruine Kiekendieven werden in 1988 tot en met 1991 wel ieder jaar waargenomen in de maanden april en mei, maar bewijzen voor een broedgeval werden niet gevonden. In 1988 werd overzomerd door 1 paar met territoriaal gedrag (balts van mannetje) en door 1 onvolwassen ex. In 1989 was 1 onvolwassen ex. gedurende het gehele broedseizoen aanwezig.

Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus*

In 1988 werd van 27 mei tot 3 juni een zingend mannetje waargenomen bij het Westmeerven. Na 3 juni werd deze vogel niet meer gehoord. Het betrof hier dus waarschijnlijk een doortrekker. Volgens de BSP- criteria wordt deze waarneming echter wel als een geldig territorium beschouwd.

Grauwe Klauwier *Lanius collurio*

De Grauwe Klauwier staat bekend als een zeer lastig te inventariseren soort. Tijdens de broedtijd is de waarnemingskans erg klein (vooral van solitaire paren). De Grauwe Klauwier is in Limburg een zeer zeldzame broedvogel. In 1988 en 1989 werden slechts respectievelijk 5 en 3 territoria gemeld (van Asseldonk *et al.*, 1989; Schepers *et al.*, 1990). De Hamert staat bekend als een lokatie

Tabel 2: Zeldzame en schaarse broedvogels in kwartblok 52-26/2, Landgoed de Hamert. Per jaar is respectievelijk het aantal territoria en de hoogst vastgestelde broedcode (SOVON, 1986) (tussen haakjes) weergegeven.

Zeldzame soorten

Soort/Jaar	1988	1989	1990	1991
Roerdomp	-	1 (4)	-	-
Grauwe Gans	1 (12)	2 (4)	2 (4)	2 (4)
Bruine Kiekendief	1 (5)	-	-	-
Nachtzwaluw	7 (4)	12 (4)	7 (4)	8 (4)
Paapje	-	-	-	1 (3)
Grote Karekiet	1 (4)	-	-	-
Grauwe Klauwier	1 (16)	-	1 (4)	1 (1)
Ortolaan	-	-	1 (4)	2 (4)

Schaarse soorten

Soort/Jaar	1988	1989	1990	1991
Dodaars	7 (12)	8 (14)	8 (12)	3 (14)
Fuut	1 (5)	1 (13)	-	-
Krakeend	-	1 (3)	-	-
Wintertaling	23 (12)	25 (12)	15 (12)	5 (12)
Zomertaling	0 (1)	1 (3)	-	-
Slobeend	4 (12)	3 (3)	3 (12)	1 (12)
Tafeleend	1 (3)	1 (3)	-	-
Kuifeend	3 (12)	3 (12)	3 (12)	1 (12)
Wespendief	-	1 (5)	1 (14)	1 (12)
Havik	2 (16)	3 (16)	2 (16)	2 (16)
Sperwer	1 (3)	1 (12)	1 (16)	1 (16)
Buizerd	3 (16)	3 (16)	3 (16)	4 (16)
Torenavalk	1 (16)	1 (16)	2 (16)	3 (16)
Boomvalk	2 (12)	2 (16)	1 (12)	1 (12)
Kwartel	1 (2)	8 (4)	2 (4)	1 (4)
Patrijs	-	1(4)	4(12)	3(12)
Waterral	3 (4)	6 (4)	5 (4)	2 (12)
Wulp	1 (12)	1 (12)	2 (16)	2 (16)
Bosuil	-	1 (12)	2 (12)	2 (12)
Ransuil	2 (12)	3 (12)	3 (12)	3 (12)
Groene Specht	1 (2)	1 (4)	1 (4)	1 (4)
Zwarte Specht	2 (4)	2 (4)	2 (4)	2 (4)
Kleine Bonte Specht	-	-	2 (4)	-
Boomleeuwerik	6 (12)	21 (14)	17 (14)	20 (14)
Nachtegaal	2 (4)	-	-	-
Blauwborst	2 (4)	4 (4)	6 (14)	5 (14)
Roodborsttapuit	14 (14)	15 (14)	31 (14)	30 (14)
Tapuit	1 (12)	2 (4)	2 (4)	2 (4)
Sprinkhaan-rietzanger	4 (4)	2 (4)	1 (4)	1 (4)
Rietzanger	-	1 (4)	1 (4)	-
Fluiter	14 (4)	17 (4)	15 (4)	6 (4)
Glanskop	3 (2)	2 (4)	-	-
Boomklever	2 (4)	1 (4)	-	1 (4)
Wielewaal	5 (4)	5 (4)	5 (14)	5 (14)
Putter	1 (4)	-	-	-
Kruisbek	-	-	-	3 (12)
Appelvink	1 (3)	-	-	-
Geelgors	30 (14)	36 (14)	31 (14)	30 (14)

waar vanouds min of meer regelmatig 1-3 paren worden vastgesteld (Ganzevles *et al.*, 1985). In 1988 werd een zeker broedgeval geconstateerd, waarbij 3 jongen zijn uitgevlogen. Ondanks intensief speurwerk kon in de overige jaren broeden niet worden bewezen. Op dezelfde lokatie als in 1988 werd in 1989 (25 mei) een mannetje, in 1990 (28 mei) een baltsend paar en in juni en juli van dat jaar meerdere malen een mannetje en in 1991 (7 juni) slechts éénmaal een mannetje gezien.

Nachtzwaluw Caprimulgus europaeus

De Nachtzwaluw is een van de karakteristieke broedvogels van de Hamert. Inventarisatie geschiedde op grond van zingende mannetjes (vrouwjes zingen ook), soms met behulp van een cassetterecorder. Op warme zomeravonden in juni was dit meestal niet nodig. Opvallend is dat na 1989 deze bodembroeder vooral broedt op de toen ontstane kapvlaktes en nieuwe boomaanplant in de grove dennenbossen, terwijl de oude broedplaatsen in het heidegebied (begrazingsgebied) niet bezet werden (tabel 3).

Een interessante vraag is of deze oude broedplaatsen zijn ontvlucht ten gevolge van beheersmaatregelen zoals plaggen en intensieve begrazing. Een antwoord wordt wellicht over enige jaren gegeven als de (tijdelijke) kapvlaktes geen geschikt biotoop meer zijn en de heide mogelijk hersteld is van de grootschalige plagwerkzaamheden.

Paapje *Saxicola rubetra*

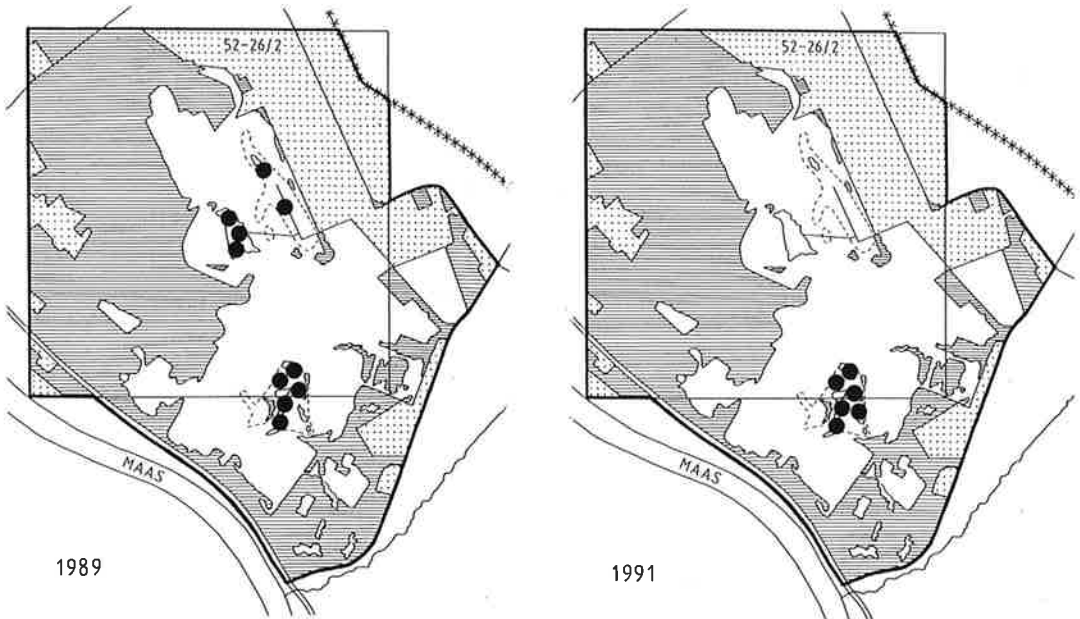
Het Paapje is een algemene doortrekker in mei en augustus/september. In de onderzochte jaren was er geen bewijs voor broeden. Op 4 mei 1990 werd eenmaal een zingend mannetje waargenomen. In 1991 was een paartje gedurende 5 weken tot 7 juni aanwezig in geschikt broedbiotoop.

Ortolaan *Emberiza hortulana*

Sinds 1989 blijkt de Ortolaan zich in Noord-Limburg in toenemende mate te vestigen op heidevelden, terwijl de aantallen op de traditionele broedplaatsen sterk afnemen (van Noorden, 1991) In de Hamert was dit verschijnsel ook merkbaar: werd in 1990 voor het eerst een zingend mannetje waargenomen, in 1991 werden zelfs 2 territoria vastgesteld, waarvan 1 dezelfde als in het vorige jaar. Opvallend is dat de territoria pas bezet werden vanaf eind mei. In alle gevallen ging het waarschijnlijk om ongepaarde mannetjes; aanwijzingen voor broeden werden niet gevonden. De vogel aan het Pikmeeuwenwater vertoonde een afwijkende zang ten opzichte van die van de Noordlimburgse Ortolanen. Er zijn geen geluidsopnames van deze afwijkende zang gemaakt.

Schaarse soorten

Dodaars *Podiceps ruficollis*

Figuur 2: Verspreiding van de territoria van de Dodaars op de Hamert in 1989 en 1991.

De Dodaars wordt als broedvogel aangetroffen op de verschillende vennen (normaal 7 tot 8 paren, in het gehele gebied 9 tot 10). Ten gevolge van het droogvallen van het Heerenven en het Westmeerven zijn in 1990 de tweede broedsels hier mislukt. In 1991 kon in deze vennen helemaal niet worden gebroed. Broedgevallen vonden toen alleen in het Pikmeeuwenwater plaats (4 paren, waarvan 3 in blok 52-26/2). In figuur 2 is de invloed van de verdroging op de verspreiding weergegeven.

Boomleeuwerik *Lullula arborea*

De Boomleeuwerik komt in de Hamert vooral voor op de grenslijn van bos- en heidegebied. Sinds 1989 is deze soort ook te vinden op de toen ontstane kapvlaktes in de grove dennenbossen en rond het Heerenven. De toename bij het Heerenven was wel zeer opvallend (6 paren in 1989 ten opzichte van 1 paar in 1988). Na de toename in 1989 is de populatie ongeveer gelijk gebleven (tabel 2). De aantallen voor het onderzochte deel van het landgoed (figuur 1) waren voor 1989-1991 respectievelijk 29, 26 en 30 territoria. In tabel 4 is een overzicht gegeven van de biotoopkeuze van de Boomleeuwerik in het kwartblok en over de gehele Hamert (onderzochte deel).

Blauwborst *Luscinia svecica*

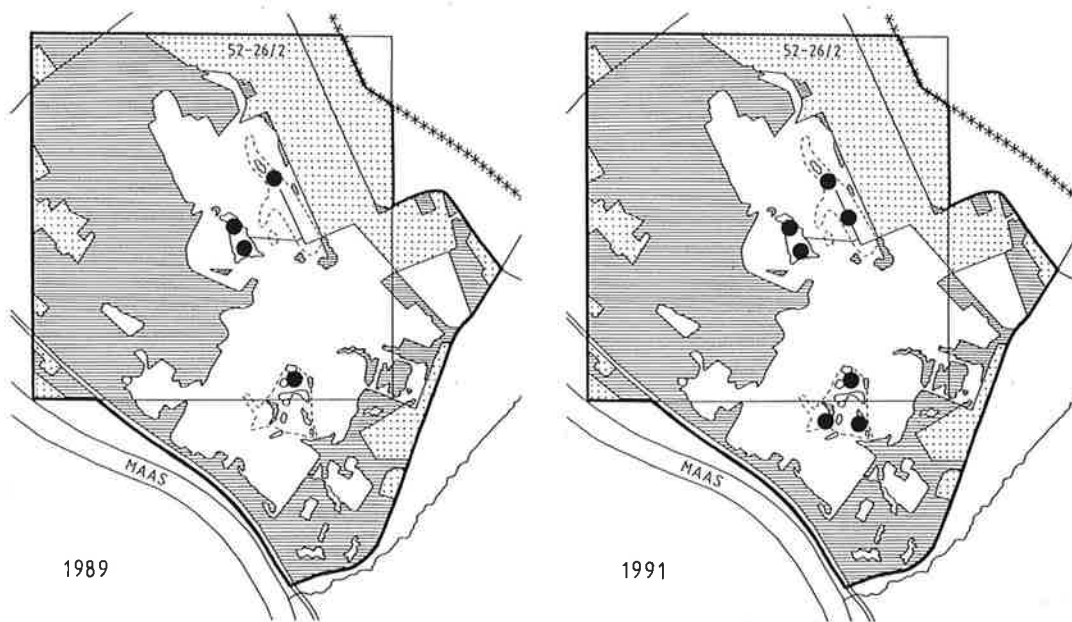
Tabel 3: Terreinkeuze van de Nachtzwaluw op de Hamert, 1988-1991. Tussen haakjes staan de aantallen buiten het kwartblok 52-26-2.

Jaar	Kapvlakte	Heerenven	Droge heide	Totaal
1988	1	2	4 (1)	8
1989	6 (1)	2	4 (2)	15
1990	3	2	2	7
1991	4	2	2	8

De afgelopen 4 jaren is de Blauwborst op de Hamert geleidelijk in aantal toegenomen. Ondanks de droogte werd zelfs in 1991 een toename geconstateerd, vooral dankzij toename in het Pikmeeuwenwater (3 paren, waarvan 2 paren in kwartblok 52-26/4, vergeleken met 1 paar in 1990 en 1989). Waarschijnlijk dankzij de droogte is er tijdelijk voor de Blauwborst meer geschikt biotoop vrijgekomen; kale onbegroeiende bodem om te fourageren (Meyer & van der Nat, 1989). De Blauwborst broedt nu in alle drie de vennen (figuur 3).

Roodborsttapuit *Saxicola torquata*

Roodborsttapuiten zijn doorgaans vanaf half maart

Figuur 3: Verspreiding van de territoria van de Blauwborst op de Hamert in 1989 en 1991.

in het heidegebied aanwezig, waarbij de meest geschikte territoria het eerst worden bezet. Dit zijn de territoria die het voorafgaande jaar ook al bezet waren.

Na de extreem zachte winter van 1989-1990 werden de eerste zingende mannetjes al eind februari gehoord en uitgevlogen jongen van het eerste broedsel al eind april gezien.

Sinds 1990 vond een sterke toename (een verdubbeling) plaats t.o.v. de vorige jaren. Deze toename was waarschijnlijk het gevolg van de toegenomen oppervlakte geschikt biotoop, hetgeen een gevolg was van de uitgevoerde beheersmaatregelen, zoals het openkappen van de bossen. Bovendien zijn ten gevolge van de daling van de grondwaterstand de vochtige gebieden, Heerenven en Westmeerven, in 1990 en 1991 geschikt geworden als broedbiotoop (figuur 4). Het aantal broedparen voor het 305 ha metende heidegebied is voor 1988 tm 1991 respectievelijk 19, 20, 37 en 37. Verdere toename lijkt nog mogelijk, indien er nog meer bos gedund wordt en de populatie rond het Pikmeeuwenwater zich herstelt.

De dichtheden berekend over geschikt biotoop (210 ha), exclusief bos en cultuurgronden zijn uitzonderlijk hoog te noemen in vergelijking met andere gebieden in Limburg (tabel 5).

Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*

De Fluiter broedt vooral in het zuid-westelijk gedeelte van het kwartblok in de eiken-berkenbossen.

Tabel 4: Terreinkeuze van de Boomleeuwerik in kwartblok 52-26-2 en op de gehele Hamert, 1988-1991. Uitgedrukt in het aantal territoria en tussen haakjes in het aantal territoria per 100 ha.

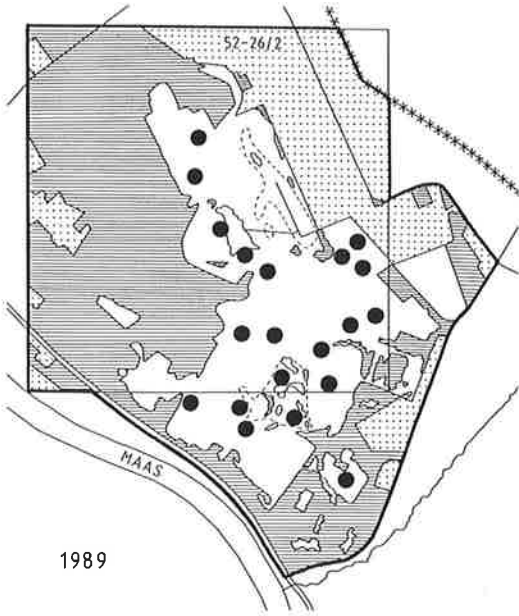
Jaar	Kwartblok heide (210 ha)	bos (280 ha)	Totale Hamert heide (305 ha)	bos (388 ha)
1988	5 (2,3)	1 (0,4)	-	-
1989	14 (6,7)	7 (2,5)	23 (7,5)	8 (2,1)
1990	13 (5,7)	4 (1,4)	20 (6,5)	8 (2,1)
1991	15 (7,2)	5 (1,8)	25 (8,2)	7 (1,8)

Ook in de grove dennenbossen komt de soort voor, maar de dichtheid is hier kleiner.

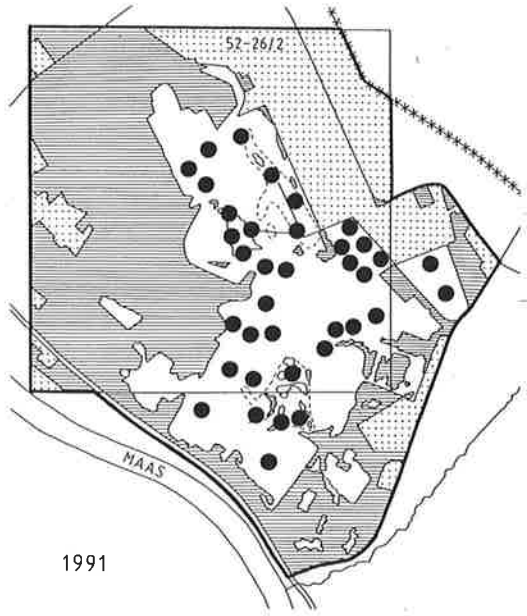
In 1991 nam het aantal Fluiters sterk af. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk de eliminatie van loofhoutopslag door kapwerkzaamheden in de bossen. Fluiters werden alleen nog aangetroffen in die gebieden waar nog niet gekapt is (figuur 5). Een identieke afname werd geconstateerd in de Meinweg in 1989 (van Asseldonk, 1990). De toekomst zal uitwijzen of het fluiterbestand op de oude broedplaatsen zich zal herstellen. De afname van de fluiterstand ten gevolge van het beheer dient niet negatief beoordeeld te worden. Het beheer is gericht op karakteristieke heidesoorten, het is dan niet vreemd dat specifieke bossoorten als de Fluiter daarbij in aantal achteruitgaan. Vertegenwoordigers van de heide zijn schaarser en worden meer bedreigd dan bossoorten, vandaar dat de afname van de Fluiter voor lief genomen moet worden.

De Hamert kan tot de kerngebieden voor de Boomleeuwerik gerekend worden (foto: A. Zwaga)

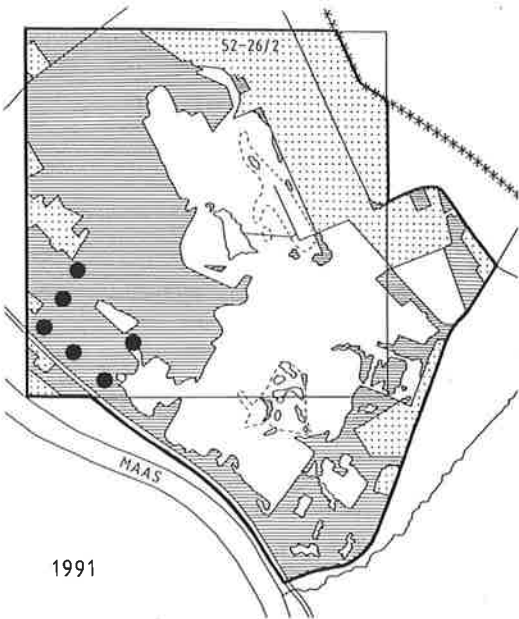

1989

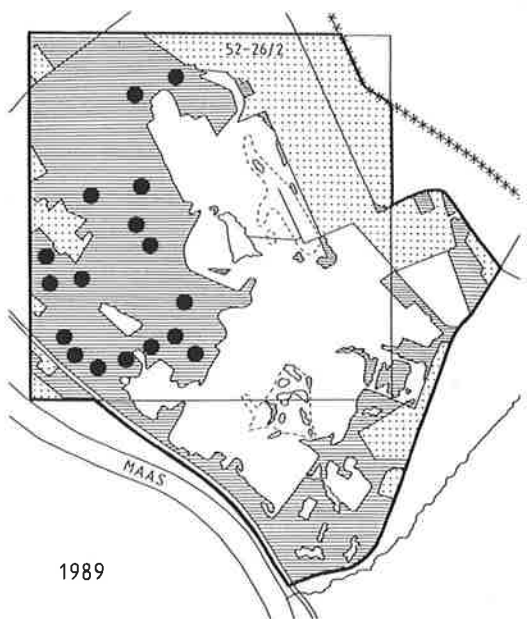

1991

Figuur 4: Verspreiding van de territoria van de Roodborst-tapuit op de Hamert in 1989 en 1991.

1991

1989

Figuur 5: Verspreiding van de territoria van de Fluiter op de Hamert in 1989 en 1991.

Geelgors *Emberiza citrinella*

De Geelgors is een zeer algemene broedvogel op de Hamert. Deze gors broedt vooral langs de randen van het heidegebied, maar ook op de recent ontstane kapvlaktes in de grove dennenbossen. Het aantal broedparen is vrij constant te noemen (30-36 paar).

Niet broedvogels

Behalve voor broedvogels is de Hamert ook belangrijk voor niet-broedvogels, die hier overzomen, overwinteren, fourageren of de Hamert als doortrekgebied gebruiken.

Van de Klapekster zijn ieder jaar 2 winterterritoria aanwezig (september tot en met april). De aanwezige exemplaren maakten hun aanwezigheid kenbaar zowel met behulp van zang en balts als indirect via de grote aantallen kevers en salamanders die op vaste plaatsen op prikkeldraad werden gevonden. Waarnemingen binnen de datumgrenzen werden niet verricht, zodat broedgevallen niet waarschijnlijk zijn.

Vrijwel jaarlijks zijn er overtrekkende en/of pleisterende Kraanvogels in het gebied waargenomen. Er werden hierbij groepen met een omvang van 95 vogels aan de grond waargenomen.

In voor en najaar kan er op de Hamert een Visarend aangetroffen worden die in het najaar meestal enkele weken in het gebied blijft hangen.

Het broeden van de Grauwe Klauwier wordt tussen 1988 en 1991 alleen in 1988 met zekerheid vastgesteld (foto: A. Zwaga)

Tabel 5: De dichtheid (territoria/100 ha) van de Roodborsttapuit op de Hamert op basis van geschikt biotoop in het Kwartblok (210 ha) en in de gehele Hamert (305 ha) in vergelijking met dichtheden elders in Limburg (van Asseldonk, schr. med. (1992), Buys et al. (1990), Hustings (mond. med. 1992), van Tilburg (mond. med. 1991), Schols en Schepers (1991)).

Jaar	Aantal territoria		Dichtheid	
	Kwartblok	Hamert	Kwartblok	Hamert
1988	14	>14	6,7	>4,6
1989	15	20	7,1	6,6
1990	31	37	14,7	12,1
1991	30	37	14,3	12,1

Gebied	Inventarisatiejaar	Aantal territoria	Dichtheid
Bergerheide	1989	14	6,2
Meinweg	1988/89	12-15	4,8-6,0
Groote Peel	1991	100	11,1
Mariapeel	1990/91	26	3,5
Brunsummerheide	1991	1	0,3

De Blauwe Kiekendief overwintert jaarlijks met een of twee exemplaren in het gebied. In november worden de eerste winterwaarnemingen verricht en eind april zijn de vogels weer vertrokken naar hun broedgebieden.

De Rode Wouw is een doortrekker die jaarlijks in de periode maart tot en met mei wordt opgemerkt. Meestal gaat het hierbij om overtrekkende vogels. Dit geldt ook voor de Zwarte Wouw die echter pas in april voor het eerst wordt opgemerkt.

Steltlopers als Groenpootruiter, Tureluur, Bosruiter, Witgatje, Oeverloper en Watersnip worden eveneens in voor- en najaar in kleine aantallen waargenomen bij het Pikmeeuwenwater en het Heerenven.

Naast de regelmatige doortrekkers en pleisteraars is er een aantal zeldzame tot zeer zeldzame soorten gedurende de onderzoeksperiode opgemerkt. Zo werd van 3 juni 1988 tot en met 8 juni 1988 een Scharrelaar op de Hamert waargenomen. In hetzelfde jaar werd op 20 mei een mannetje Roodpootvalk waargenomen. Een jaar later tussen 22 mei en 11 juni verbleven zelfs 2 onvolwassen Roodpootvalken in het studiegebied. Op 7 april 1989 werd een Velduil gezien. Een Draaihals werd op 20 april 1989 waargenomen. De absolute klapper vormde de waarneming van een Kuifkoekoek tussen 20 mei en 7 juni 1991. Dit was de derde waarneming voor Limburg. De voorlaatste waarneming van deze dwaalgast dateert van 25 oktober 1940. Toen werd te Helden een exemplaar 'verzameld' (Hens, 1965).

Discussie

Een groot deel van de geconstateerde aantalsontwikkelingen van de broedvogels op de Hamert is waarschijnlijk voor een niet onbelangrijk deel veroorzaakt door het uitgevoerde beheer in dit natuurgebied. Een aantal van de beheersmaatregelen is gunstig geweest, terwijl andere juist ongunstig hebben uitgepakt voor de heidevogelgemeenschap. Een tweede belangrijke factor die invloed heeft gehad op de vogelbevolking van de Hamert is het weer.

Invloed van het beheer

In 1989 zijn nogal ingrijpende veranderingen in het gebied opgetreden. Vooral rond het Pikmeeuwenwater is grootschalig, machinaal geplagd. Na 1989 zijn hier grote, kale heidevlaktes ontstaan zonder andere opgaande elementen, zoals boompjes of bramenstruiken. Deze gebieden zijn voor broedvogels als Roodborsttapuit, Boomleeuwerik, Geelgors en Nachtzwaluw minder aantrekkelijk geworden. In de toekomst zou men een omloopstelsel van ongeveer 10 jaar moeten inbouwen bij het plaggen zodat slechts eenmaal in 10 jaar een gedeelte van de heide in banen van ca. 5 meter breedte geplagd wordt. Ten oosten van het Heerenven is een goed voorbeeld van kleinschalig plaggen te vinden.

Ten gevolge van kapwerkzaamheden hebben de bossen een meer open structuur gekregen met kapvlaktes en nieuwe aanplant. Verschillende

soorten, zoals Boomleeuwerik, Nachtzwaluw en Geelgors hebben meteen van deze ruimte geprofiteerd.

Vrijwel het gehele heidegebied wordt te intensief begraaasd met behulp van runderen, schapen en geiten. Het is mogelijk dat bodembroeders hierdoor worden verstoord.

De totale oppervlakte en de kwaliteit van de Struikheide is ten gevolge van het beschreven heidebeheer sterk toegenomen. Het is vooralsnog onduidelijk of de avifauna hiervan geprofiteerd heeft.

De recreatiedruk, vooral tijdens weekenden en vakantieperiodes, neemt onrustbarende vormen aan. Een duidelijke zonering in de recreatie ontbreekt. Het publiek kan het gehele jaar door via de aanwezige wegen en paden vrijwel overal komen. Met name door de grote openheid van het gebied en het hooggelegen pad over de stuifduingordel, zijn de mensen reeds vanaf grote afstand zichtbaar voor verstoringgevoelige soorten als de Wulp. Het zou zinvol zijn om bijvoorbeeld het pad over de stuifduingordel in de broedtijd voor het publiek af te sluiten.

Invloed van het weer

De jaren 1988 tot en met 1990 waren wat weersgesteldheid betreft vrijwel identiek: een zeer zachte winter, gevolgd door een vroeg voorjaar en een mooie zomer zorgden voor uitstekende inventarisatieomstandigheden. In 1991 bleef de winter beperkt tot drie zeer koude weken in februari. Vanaf maart was het over het algemeen gunstig

Een deel van het bos in de Hamert waar begrazing met runderen plaatsvindt (foto: J. Kooistra)

inventarisatieweer. Van grote invloed op de resultaten was de droogte in 1990 en 1991. Het Heerenven, het Westmeerven en gedeelten van het Pikkemeeuwenwater stonden in 1991 (evenals in 1976) volledig droog. Dit veroorzaakt een sterke afname van Dodaars, eenden en Waterral (zie tabel 2).

Conclusie

Het Landgoed de Hamert is een zeer gevarieerd en vogelrijk gebied, waar nog een groot aantal schaarse en zeldzame soorten broedt. De Hamert kan voor soorten als Roodborsttapuit, Boomleeuwerik en Nachtzwaluw als een bolwerk in Limburg worden beschouwd.

Voortzetting van het broedvogelonderzoek is nodig om de effecten van de beheersmaatregelen (kappen, plaggen, begrazing) en bedreigingen van buiten af (toenemende recreatiedruk, zure regen, verdroging enz.) tijdig te kunnen signaleren. Ook blijkt de Hamert belangrijk voor niet-broedvogels (fourageergebied, doortrekgebied, overwinteringsgebied, overzomeringsgebied).

Dankwoord

Hierbij wil ik het Limburgs Landschap bedanken voor het verlenen van de toestemming voor het beschreven onderzoek en voor de positieve wijze waarop deze natuurbeschermingsinstantie rekening probeert te houden met de resultaten van het onderzoek. Boena van Noorden en Ernest van Asseldonk wil ik bedanken voor het doorlezen en verbeteren van het manuscript.

Literatuur

- Asseldonk E., van, B. van Noorden & F. Schepers, 1989. Resultaten van het bijzondere soorten project in 1988 in Limburg. *Limburgse Vogels* 0: 2-14.
- Asseldonk, E. van, 1990, Broedvogels van de Meijweg in 1988 en 1989, *Limburgse Vogels* 1 (3): 1-10.
- Buys J., J. Hermans, S. Jansen & W. Jansen, 1990. De Bergerheide, meer dan zand alleen. *Natuurhistorisch Maandblad* 79: 241-264.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen., 1985. Vogels in Limburg. *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht*.
- Heg, D., 1990. De broedvogels van de Bergerheide, Gemeenteheide en het Meeuwenven in 1984. *Limburgse Vogels* 1 (2): 19-24.
- Hens P., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. *Nat. Hist. Genootschap Limburg, Maastricht*.
- Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam, M.J.S.M. Reijnen (red) 1985. *Vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland*, 3. Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming, Zeist.
- Meijer R. & J. van der Nat, 1989. De Witgesterde Blauwborst *Luscinia svecica cyaneacula* gered door de Biesbosch? *Limosa* 62: 67-74.
- Noorden B., van, 1991. Een sprankje hoop voor de Ortolaan *Emberiza hortulana*? *Limosa* 64: 69-71.
- Noorden B., van, 1991. Trend Ortolaan lijkt door te zetten. *Limburgse Vogels* 2 (3): 81.
- Schepers F., E van Asseldonk & B. van Noorden, 1990. Zeldzame en schaarse broedvogels in Limburg. 1 (4): 1-12.
- SOVON, 1986. Handleiding Bijzondere Soorten Project (BSP). Arnhem.
- SOVON, 1989. Zeldzame en Schaarse broedvogels in 1989. *Sovon Nieuws* 2 (4): 5-10.
- SOVON, 1990a. Zeldzame en Schaarse broedvogels in 1989 (vervolg). *Sovon Nieuws* 3 (1): 5-7.
- SOVON, 1990b. BSP-broedvogelresultaten 1990. *Sovon Nieuws* 3 (4): 5-7.
- SOVON, 1991. Impressies broedseizoen 1991. *SOVON Nieuws* 4 (2): 6-7.
- Vossen H., 1991. Drie jaar broedvogelonderzoek in Peelrestant De Zoom, *Limburgse Vogels* 2 (3): 73-80.

Jaap Kooistra, Gaspeldoornstraat 32, 5925 BA Venlo-Blerick

ADVERTENTIE

Limburgse Vogels jaargang 1991 te koop aangeboden

De complete jaargang 1991 van *Limburgse Vogels*, 116 volle pagina's met boeiende leesstof en fraaie foto's, is nog verkrijgbaar ! Door fl 15,- over te maken op gironummer 1703655 ten name van Vogelwacht Limburg onder vermelding van 'Jaargang 1991' wordt u alsnog de gelukkige bezitter (voor Belgisch gironummer, zie colofon). Grijp uw kans, zolang de voorraad strekt.

Redactie

INTERESSANTE TERUGMELDINGEN III

Ran Schols
Jo van der Coelen

Na het verschijnen van de vorige aflevering van deze rubriek heeft weer een aantal mensen terugmeldingen van geringde vogels opgestuurd. Een gedeelte hiervan wordt in het onderstaande besproken. Wij blijven natuurlijk graag uw inzendingen ontvangen, zodat we regelmatig in dit tijdschrift de resultaten hiervan kunnen publiceren.

Ooievaar In januari 1988 werd in het Noordlimburgse Aaldonk een geringde Ooievaar afgelezen. Het dier was op 25-9-1987 als eerstejaars vogel geringd bij Marquenterre, Somme (Frankrijk). Het exemplaar maakte nogal wat omzwervingen, want in januari 1988 dook het nog op in de Ooypolder bij Nijmegen, om vervolgens in Ottersum weer Limburgse grond onder de voeten te krijgen. In april belandde het dier in Het Liesveld bij Groot-Amers, terwijl hetzelfde voorjaar ook Gorssel en, nogmaals, de Ooypolder werden bezocht. Uiteindelijk vormde het exemplaar op 31-3-1990 met een soortgenoot een broedpaar in het ooievaarsproject Planckendaal bij Muizen, België (Jonkers, 1991).

Buizerd Een als nestjong op 25-6-1973 bij Leksand in Midden-Zweden geringde Buizerd, werd bijna 9

jaar later dood gevonden in het Zuidlimburgse Klein Welsden (melder: P. Nijskens). Dit dier had een nog noordelijker herkomst dan het door Schols & van der Coelen (1991) genoemde exemplaar. De afgelegde afstand bedraagt 1236 km.

Dat een deel van onze eigen broedvogels in Frankrijk terecht komt blijkt uit de terugmelding van een door H. Maeghs in de Elsbeemden bij Sevenum geringd nestjong (mei 1989), dat bijna een half jaar later als draadslachtoffer in Pas de Calais werd gevonden.

Smelleken Een Smelleken zie je in Limburg niet elke dag, een geringd Smelleken maar eens in je leven. P. Grooten meldde een (overigens ook nog gekleurringd) exemplaar dat op 21-2-1992 te Klimmen samen met een Graspieper tegen een raam was gevlogen. Na een kwartier kon de aanvankelijk wat versufte vogel weer worden vrijgelaten. Het dier was op 2-6-1991 als volwassen mannetje (met een broedsel) geringd in Norrbotten, Noord-Zweden. Om in Klimmen te komen heeft hij minimaal 1925 km moeten afleggen. Niet alleen het feit dat deze vogel gekleurringd was maar ook de hoog noordelijke herkomst is voor Nederlandse begrippen zeer bijzonder (Speek & Speek, 1984).

Dat sommige hier geboren Buizerds in de winter naar Frankrijk trekken bewijst de terugmelding van H. Maeghs (foto: A. Zwaga)

Scholekster In de Zeeuwse Delta worden al geruime tijd Scholeksters gekleurringd in het kader van een onderzoek naar de gevolgen van de afsluiting van de Oosterschelde voor steltlopers. In juni 1990 werd er een afgelezen langs de Maas bij Meers door L. Verheggen en F. Schepers. Het dier was op 21-11-1984 geringd op schor Rattekaai bij Krabbendijke. Zouden er soms meer Limburgse Scholeksters in de Zeeuwse Delta overwinteren?

Geelpootmeeuw De laatste jaren worden langs de Maas in Limburg steeds meer Geelpootmeeuwen waargenomen (zie Schepers, 1991). Het loont de moeite om op gekleurringde beesten te letten. Zo zag F. Schepers op 12-11-1990 een adulte vogel in winterkleed bij de stuw van Borgharen. De vogel was op 27-7-1986 als adult geringd aan de Belgische kust (Adinkerke). Interessant genoeg was hetzelfde dier op 2-8-1991 weer present te Adinkerke. Dat de Geelpootmeeuwen van de Belgische kust door het binnenland via Frankrijk en Zwitserland naar het centrale Middellandse Zeegebied trekken was bekend (de Mesel, 1990), maar volgens de ringer betrof het hier de eerste terugmelding langs de Maas.

Kokmeeuw Dat een niet onbelangrijk deel van de in Nederland overwinterende Kokmeeuwen uit Finland en de Baltische staten afkomstig is, is reeds langer bekend. Gegevens die betrekking hebben op Limburg zijn echter tot nu toe nauwelijks gepubliceerd. Zo vermeld Hens (1964) drie terugmeldingen van respectievelijk in Finland, Noorwegen en Estland geringde pulli. Vandaar dat we er op deze plaats toch enige aandacht aan willen besteden.

Een in juni 1974 in Estland geringd nestjong werd op 2-2-1975 in Ulestraten dood onder een hoogspanningsleiding aangetroffen (melder: F. Schaakxs).

Een pullus, dat in juli 1987 bij de Zuidfinse haven Turku was geringd werd op 20-8-1988 door F. Schepers verzwakt aangetroffen bij Spaubeek (1459 km zuidwest). Mogelijk heeft dit exemplaar (gelet op zijn konditie al dan niet gedwongen) in onze omgeving overzomerd.

Een door H. Maeghs op 22-1-1984 te Tegelen geringde Kokmeeuw tenslotte werd vijfeneenhalf jaar later geschoten in het merengebied bij Kuopio, Finland. Het dier had 1868 km in noordoostelijke richting afgelegd.

Oehoe We maakten in deze rubriek reeds eerder melding van een terugmelding van een geringde Oehoe (van der Coelen & Schols, 1991). Inmiddels kunnen we hier twee gevallen aan toevoegen. In

de (streng) winter van 1985-1986 werd een exemplaar met een gebroken vleugel gevonden bij Schinveld. Het dier was 130 km verderop, in de omgeving van Koblenz geringd, en bleek in het wild te zijn grootgebracht door een paartje uitgezette Oehoe's.

Een andere Oehoe kwam aan zijn einde als verkeersslachtoffer op de autoweg bij Valkenburg (26-12-1988). Deze bleek op 26 mei van hetzelfde jaar als nestjong te zijn geringd, ergens in de Oost-Eifel tussen Keulen en Aken.

Grauwe vliegenvanger Een door A. Aelberts op 16-9-1990 in de Groote Peel geringde eerstejaars Grauwe vliegenvanger werd op 26-7-1991 7 kilometer oostelijker teruggemeld bij Meijel. Het dier was als slachtoffer van het verkeer aan zijn einde gekomen, een minder gebruikelijke doodsoorzaak van deze relatief weinig geringde soort.

Koperwiek We ontvingen twee buitenlandse terugmeldingen van in oktober 1988 door A. Aelberts bij het Roerdampven in de Groote Peel geringde Koperwieken. De ene werd op 15-11-1988 gemeld uit Guadalajara, Noord-Spanje, 1280 km ver. De andere werd op 7-1-1990 bij Vailhourles in Aveyron, Frankrijk geschoten (835 km).

Van de Grauwe Vliegenvanger zijn in Limburg maar weinig terugmeldingen bekend (foto: A. Zwaga)

Kleine Karekiet Het ringwerk van A. Aelberts aan het Roerdompven in de Grootte Peel heeft duidelijk gemaakt dat Kleine Karekieten die daar in augustus geringd worden, in een snel tempo kunnen doortrekken. In het onderstaande overzicht zijn deze meldingen, die alle betrekking hebben op Vlaanderen, weergegeven. Het betreft steeds dieren in hun eerste kalenderjaar.

Ringdatum	Melddatum	Plaats	Afstand (in km)
17-8-1988	19-8-1988	Geel	58
31-8-1988	01-9-1988	Lebbeke	121
14-8-1991	16-8-1991	Muizen	97
25-8-1991	27-8-1991	Retie	52

Bovendien leverde het ringwerk in de Grootte Peel enkele buitenlandse terugmeldingen van wat grotere afstand op. Zo werd een op 14-8-1988 aan het Roerdompven geringde Kleine karekiet op 4-9-1991 gevangen in Charente-Maritime, Frankrijk (812 km zuidwest). Een op 3-8-1989 in Rogaland, Noorwegen geringd exemplaar belandde op 15-8-1990 in het net aan het Roerdompven, 832 km zuidelijker.

Groenling In de vorige aflevering stond reeds een terugmelding van een Groenling in Denemarken. Hieraan kan een tweede worden toegevoegd. Een op 4-3-1989 te Tegelen geringd vrouwtje werd namelijk al 35 dagen later gevangen op Jylland (660 km naar het noordoosten).

Jo van der Coelen, Kremersdreef 5A, 6216 SV Maastricht
Ran Schols, Dr. Nolenslaan 85-1, 6136 GK Sittard

Een andere te Tegelen geringde Groenling (11-3-1989), ditmaal een mannetje, wist zelfs Noorwegen te bereiken. Hij werd op 27-2-1990 op Rogaland gecontroleerd, op een afstand van 778 km pal noord. Is hier sprake van vroege voorjaarsstrek of zouden de overwinteringsgebieden nogal eens variëren?

Het ringwerk van H. Maeghs leverde nog een andere Scandinavische connectie op. Hij ving namelijk op 9-11-1990 een mannetje Groenling in Tegelen, dat een jaar eerder (1-11-1989) in Hal-land, Zuid-Zweden was geringd. Het dier had een afstand van 761 km in zuidwestelijke richting afgelegd.

Literatuur

- Coelen, J. van der & R. Schols, 1991a. Interessante terugmeldingen I. *Limburgse Vogels* 2 (2): 54-56.
- Coelen, J. van der & R. Schols, 1991b. Interessante terugmeldingen II. *Limburgse Vogels* 2 (4): 109-111.
- Hens, P.A., 1964. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XV. Maastricht.
- Jonkers, D.A., 1991. Nederland na 1991 nog ooievaarsland? *Het Vogeljaar* 39 (6): 262-264.
- Mesel, D. de, 1990. Geelpootmeeuwen, *Larus cachinnans michahellis*, in België. Een analyse van ringgegevens. *Le Gerfaut* 80 (1): 25-56.
- Schepers, F., 1991. Geelpootmeeuwen in het zuidelijk Maasdal. *Limburgse Vogels* 2 (2): 52-54.
- Speek, B.J. & G. Speek. 1984. Thieme's Vogeltrek-atlas. Thieme, Zutphen.

SPECTACULAIRE VOORJAARSTREK VAN DE KRAANVOGEL IN LIMBURG IN 1992

Rob van der Laak

De trek van de Kraanvogel *Grus grus* boeide de oude Griekse wijsgeren al en ook vandaag de dag gaat bij menig vogelliefhebber het hart sneller kloppen als hij of zij Kraanvogels ziet of hoort overvliegen. De Kraanvogel is zo'n algemeen bekende vogel, dat nadere introductie hier achterwege kan blijven.

Kraanvogelwaarnemingen worden in Nederland het meest in het najaar gedaan, waardoor de trek in dit seizoen over het algemeen goed gedocumen-

teerd is. Minder bekend is het verloop van de voorjaarsstrek.

Kraanvogels gebruiken verschillende vaste trekroutes. De westelijke trekroute, die enkele honderden kilometers breed is, schampt langs de oostgrens van Nederland (o.a. Wessels, 1991). Een groot deel van de Kraanvogels dat deze trekroute gebruikt overwintert traditioneel in de kurk- en steeneikenbossen in de Extremadura in Spanje. De laatste jaren worden deze bossen massaal gekapt

Waarschijnlijk zijn er in februari nog nooit zoveel Kraanvogels in Limburg trekkend waargenomen (foto: J. Stok)

en de woeste gronden in de Extremadura worden met forse EG-subsidies in groot tempo ontgonnen. Hierdoor verleggen de Kraanvogels hun overwinteringsgebied langzaam maar zeker naar de hoogvlakte van Laguna de Gallocanta, waar in de winter nog genoeg voedsel is te vinden. Een klein aantal Kraanvogels overwintert de laatste jaren in het gebied rond Lac du Der de Chantecocq (Champagne) in Noord-Frankrijk.

Voorjaartrek

Lac du Der is echter vooral van zeer groot belang als pleisterplaats tijdens de trek, met name in het voorjaar.

Vroeg in het voorjaar vliegen de Kraanvogels, met een gemiddelde snelheid van 40 à 50 km per uur, vanuit de overwinteringsgebieden via Frankrijk, Luxemburg, België en Duitsland naar hun broedgebieden in Noord-Europa (Alerstam, 1990).

In onze omgeving vindt de trek in de regel in maart plaats, met name de 2e en 3e week, maar regelmatig worden al vogels waargenomen vanaf half februari en nog tot ver in april en mei.

Gemiddeld trekken er elk voorjaar ca. 600 Kraanvogels over Limburg. Dit aantal kan echter sterk variëren al naar gelang de weersomstandigheden. Zo vermelden Ganzevles *et al.* (1985) in 1979 ca. 2.200, in 1980 7.200-8.900 en in 1981 amper 100 exemplaren. Tevens vermelden zij, dat de groepen in een "normaal" voorjaar zelden groter zijn dan 100 exemplaren waarbij uitzonderingen voorko-

men zoals bijv. op 11 maart 1963 (ca. 500 te Schinnen), op 8 maart 1963 (500-700 te Wylre) en op 7 maart 1977 (500 te Heerlen). Nog vers in het geheugen zit het voorjaar van 1991, toen er begin maart verrassend grote aantallen Kraanvogels werden gezien.

Het voorjaar van 1992

Wat zou voorjaar 1992 brengen? Via J. Erkens, die dit voorjaar telefonisch contact onderhield met kraanvogelwaarnemers in Frankrijk, wist ik dat er in het gebied rond Lac du Der de afgelopen winter ca. 1.300 Kraanvogels hadden overwinterd. Als bijzonderheid werd gemeld, dat de laatste overwinteraars pas half januari waren aangekomen. Deze late aankomst verklaart waarschijnlijk de diverse waarnemingen van pleisterende en overtrekkende Kraanvogels begin januari in Limburg.

Op dinsdag 25 februari 1992 waren er rond Lac du Der nog ongeveer 900 Kraanvogels aanwezig. Op die dag kwamen er vanuit het zuiden ca. 1.000 Kraanvogels in het gebied aan, waarvan er in de loop van woensdag 26 februari kleine groepjes verder trokken. Woensdagavond 26 februari vlogen er nog ongeveer 1.300 Kraanvogels naar het Lac du Der om te overnachten om vervolgens op donderdagmorgen 27 februari meteen in noordelijke richtingen weg te vliegen.

In de nacht van donderdag op vrijdag en in de loop van vrijdag 28 februari werden er in het gebied

Tabel 1: overzicht van de binnengekomen waarnemingen van de Kraanvogel, voorjaar 1992 (tot 27-8-1992). Diverse bronnen, zie tekst.

Datum	Tijd	Aantal	Trekriching	Kwartblok	Plaats	Waarnemer
27-2	?	45	?	58-56-1	Meinweg	S.Jansen
28-2	?	43	?	62-32-1	Margraten	J.Dolmans
29-2	10.55	110	ONO	60-54-4	Brunssum	F. Hustings
29-2	13.00	5	NO	52-26-2	de Hamert	J.Kooistra
29-2	14.02	35	NO	62-12-4	Klimmen	hr.v.d.Grinten
29-2	14.37	2	NO	62-12-4	Klimmen	hr.v.d.Grinten
29-2	14.50	150	NO	62-15-1	Waubach	R.v.d.Laak
29-2	15.00	500	NO	62-21-4	't Rooth	P.Nijskens
29-2	15.00	100	NO	58-42-4	Grathem	J.Heykers
29-2	15.13	85	ONO	62-15-3	Strijthagen	R.v.d.Laak
29-2	15.15	150	NO	62-15-1	Nieuwenhagen	R.v.d.Laak
29-2	15.15	100	NO	62-12-4	Klimmen	hr.v.d.Grinten
29-2	15.25	200	NO	62-15-1	Nieuwenhagen	R.v.d.Laak
29-2	15.30	300	NO	62-21-4	't Rooth	P.Nijskens
29-2	15.30	500	NO	62-21-3	't Rooth	P.Nijskens
29-2	15.30	200	NO	62-14-1	Heerlen	J.Adams
29-2	15.38	150	NO	62-12-4	Klimmen	hr.v.d.Grinten
29-2	15.40	275	NO	62-14-1	Heerlen	J.Adams
29-2	16.25	>100	NO	58-34-1	Neer	E.v.Asseldonk
29-2	16.25	700	NNO	61-28-4	Maastricht	J.v.d.Coelen
29-2	16.30	7	N	52-26-2	de Hamert	J.Kooistra
29-2	16.30	200	ONO	61-38-2	Savelsbos	J.v.d.Coelen
29-2	16.33	205	NNO	58-16-3	Steyl	W.Scheres
29-2	16.40	>100	NO	58-24-4	Kessel	E.v.Asseldonk
29-2	16.40	70	NO	62-12-4	Klimmen	hr.v.d.Grinten
29-2	16.50	290	ONO	61-38-2	Savelsbos	J.v.d.Coelen
29-2	17.00	300	NO	62-21-4	't Rooth	P.Nijskens
29-2	17.05	600	ONO	61-38-2	Savelsbos	J.v.d.Coelen
29-2	17.15	200	NO	62-12-4	Klimmen	hr.v.d.Grinten
29-2	17.20	400	NO	62-21-4	't Rooth	P.Nijskens
29-2	18.00	450	NO	62-14-4	Heerlerbaan	R.v.d.Laak
29-2	18.15	43	ONO	52-26-4	Meinweg	J.Heimans
01-3	10.30	150	?	58-55-4	Melick	T.Lenders
01-3	14.00	26	NO	60-24-1	Mariahoop	H.Swinkels
01-3	17.30	5	NO	60-23-2	Koningsbosch	H.Swinkels
18-3	?	3		60-12-4	Echt	N.Reneerkens
29-3	20.30	250	O	52-26-4	Broekhuizenvorst	J.Jansen
25-5	13.50	1	NO	60-54-1	Brunssum	F.Hustings
Totaal:		7.050	exemplaren, waarvan 6.677 ex. op 29 februari			

NB: De waarnemingen op 29-2 van 16.50 en 17.00 uur betreffen mogelijk dezelfde groep.

rond Lac du Der wel overtrekkende Kraanvogels gehoord, maar aantallen kon men ons niet geven. Vrijdagavond 28 februari meldden mensen in het Centraal Massief in Frankrijk, dat daar nog geen Kraanvogels waren doorgetrokken, dat zij via contacten van mensen in Spanje hadden vernomen, dat er uit de "kurkeikenbossen" nog geen Kraanvogels waren vertrokken, maar dat daar in de loop van vrijdag wel enige beweging was die er op wees, dat de vogels onrustig werden. In de loop van het weekeinde kwamen deze vogels in beweging, maar door het slechte weer in de

eerste week van maart kwamen deze vogels niet over de Pyreneeën, waardoor er daar op 4 maart 25.000 Kraanvogels vastzaten in de dalen. De eerste over Limburg trekkende Kraanvogels was een groep van 45 vogels op 27 februari 1992 boven de Meinweg. Op 29 februari 1992 werden onze verwachtingen echter zwaar overtroffen door een spectaculair aantal doortrekkende Kraanvogels. Het was een mooie zonnige voorjaarsdag met een matige Z tot ZW wind en een middagtemperatuur van omstreeks 15 °C. In totaal werden er die dag bijna 6.700 Kraan-

vogels in 31 groepen waargenomen, die voornamelijk tussen 14.00 en 18.00 uur in een breed front over Limburg trokken. Het merendeel van de Kraanvogels werd in het zuidelijk deel van de provincie waargenomen. Opvallend was dat de Kraanvogels in, voor Limburgse begrippen, vrij grote groepen overtrokken en dat ze vaak circelend werden waargenomen, daarbij hoogte winnend. Ook meldden diverse waarnemers, dat de vogels snel vlogen. Voor een overzicht van de waarnemingen van Kraanvogels in voorjaar 1992 wordt verwezen naar tabel 1.

Zoals uit de tabel blijkt, kan de trek van de Kraanvogel in het voorjaar van 1992 voor zowel het totaal aantal doorgetrokken exemplaren als voor wat betreft de groeps grootte (de grootste groep was 700 exemplaren) met vette letters worden bijgeschreven als een van de opmerkelijkste van de laatste jaren.

Herkomst en timing van de massale doortrek

Omdat ik nog niet over alle waarnemingen beschik zal het zal duidelijk zijn dat de bovenstaande beschrijving van de kraanvogeltrek niet volledig is. Verder geldt dat de telefonische informatie die uit Frankrijk kwam eveneens onvolledig en bovendien (nog) niet gedocumenteerd is.

Juist deze onvolledigheid roept de nodige vragen op over het verloop van de Kraanvogeltrek dit voorjaar. Immers, de informatie die ik eind februari uit Noord-Frankrijk kreeg duidde niet op een massale trek van Kraanvogels aldaar, hetgeen natuurlijk vreemd is als men bedenkt dat aantallen zoals die bij ons op 29 februari overtrokken niet gauw over het hoofd gezien kunnen worden. Hoe zijn de grote aantallen die in Limburg zijn gezien dan gevlogen?

Vanuit het gebied rond het Lac du Der werd gemeld dat daar in de nacht van 27 op 28 februari en op 28 februari overtrekkende Kraanvogels werden gehoord maar dat niet bekend was om hoeveel vogels het ging. Mogelijk zijn deze aantallen toch groot geweest maar bleef dit ongezien vanwege de nachtelijke trek. In Noord-Frankrijk kwam in deze periode overdag bovendien plaatselijk dichte mist voor, zodat wellicht een deel van de overtrekkende vogels is gemist. Maar helaas heb ik nog geen precieze meteorologische gegevens kunnen raadplegen.

Als bedacht wordt dat de gemiddelde vliegsnelheid van de Kraanvogels rond de 40 tot 50 km per uur ligt kan gesteld worden, dat de vogels de afstand Lac du Der-Limburg (ca. 270 km) gemakkelijk in 6 tot 8 uur kunnen afleggen. Dat de massale doortrek in Limburg echter pas hoofdzakelijk plaatsvond op zaterdag 29 februari tussen 14 en 18 uur en dat verschillende waarnemers melding maakten van hoge vliegsnelheden, roept de vragen op of hier sprake is geweest van dezelfde groepen Kraanvogels en zo ja, of de vogels dan tussen het Lac du Der en Limburg nog gepleisterd hebben. Zouden de opmerkelijk grote groepen die in Limburg zijn waargenomen soms een aanwijzing kunnen zijn voor een vertrek vanaf een nabij gelegen pleisterplaats, of spreekt het brede front waarover de waarnemingen zich spreiden (van grens tot grens) dit tegelijkertijd tegen?

Vragen genoeg dus die hopelijk op korte termijn beantwoord kunnen worden. Daarvoor zijn in ieder geval aanvullende gegevens uit het buitenland gewenst alsook een meer volledig overzicht van de Limburgse waarnemingen.

Indien er mensen zijn, die over aanvullende informatie of waarnemingen beschikken, kunnen zij deze doorgeven aan Henk Wessels, Bredevoortsestraatweg 115, 7121 BG Aalten, telefoon 05437-74437, of aan de betreffende SOVON-DC's (zie elders in dit nummer).

Dankwoord

Van Henk Wessels ontving ik een overzicht van de door hem ontvangen waarnemingen. Frans Schepers en Ernest van Asseldonk (SOVON) stelden de bij hen binnengekomen waarnemingen ter beschikking. Jo Erkens onderhield het telefonisch contact met Frankrijk. Ran Schols verzorgde deze bijdrage van op- en aanmerkingen. Ik wil hen en alle anderen van wie ik de waarnemingen of aanvullingen rechtstreeks ontving bij deze graag bedanken.

Literatuur

- Alerstam T. 1990. Bird Migration. Cambridge.
- Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1987. Vogels in Limburg. Publ. Nat. Hist. Gen. in Limburg, Maastricht.
- Wessels H. 1991. Kraanvogelpleisterplaatsen in Limburg in de jaren 1950-1990. Limburgse Vogels 4(2): 89-97.

R. van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

GESTREEPTE STRANDLOPER BIJ BUGGENUM

Op 21 mei 1989 werd als afsluiting van een weekend 'vogelen' in Limburg een bezoek gebracht aan Bouxweerd, aangezien hier eerder leuke soorten zijn waargenomen (o.a. Terek Ruiters in 1988). De Bouxweerd ligt even ten noorden van Buggenum (Midden-Limburg). Het was die dag droog en zonnig, windstil en ongeveer 20 graden. De auteur was in gezelschap van H. v.d. Geest. Er werden twee steltlopers waargenomen, waarvan er één kon worden gedetermineerd als een Kemphaan. De tweede vogel hield ons langer bezig.

De vogel was veel kleiner dan de Kemphaan en fourageerde duidelijk anders. De vogel liep veel langzamer als de Kemphaan, stond vaker stil en boorde frequenter en langduriger met zijn snavel in het slik. Als de vogel gealarmeerd werd deed hij qua houding denken aan een Kemphaan; rechtopstaande houding en lange nek. Toch waren nek en poten relatief korter dan die van de Kemphaan. Tijdens het fourageren deed hij denken aan een *Calidris*-strandloper. De zijcanten van de kop waren vrij licht en staken af tegen een donker petje. De donkere snavel was iets langer dan de kop en alleen de punt was licht naar beneden gebogen. Het meest opvallende kenmerk was echter de scherpe, rechte afscheiding tussen donkere borst en witte buik. Dit kenmerk deed ons vrijwel direct denken aan de Gestreepte Strandloper *Calidris melanotos*, een soort die we overigens nog nooit hadden gezien.

De eerste beschrijving is gemaakt onder minder gunstige lichtomstandigheden, namelijk zijlicht. Onder betere lichtomstandigheden konden even later de volgende kenmerken worden bijgeschreven: de poten waren groenachtig en het petje leek enkele onduidelijke kruinstrepen te bezitten. De vogel had een lichte wenkbrauwstreep, mede doordat de achterkop en nek lichter waren dan het petje leek het alsof de wenkbrauwstrepen in de nek samenkwamen, hetgeen een Morinelplevierachtig effect gaf. De zijcant van de kop en keel waren vrij licht. De borst was donkerbruin en verticaal gestreept, de bovendelen waren donkerbruin. Over de lengterichting van de rug had de vogel twee smalle lichte strepen die in een 'V' bij elkaar kwamen. Over de vleugeldeken liepen nog twee van dergelijke strepen, deze waren iets breder. De snavel was zwart, iets lichter aan de basis. De vleugelpunten staken even ver uit als de staart.

Gestreepte Strandloper, nieuw voor Limburg. Bouxweerd, september 1987 (foto: R. Cuypers)

De vogel maakte geen geluid en werd niet vliegend gezien.

Gezien de tijd van het jaar en de kleur van de borst, die niet zwartachtig was met witte punten, maar donkerbruin gestreept, betrof het waarschijnlijk een adult vrouwtje in broedkleed.

Het hierboven beschreven geval is op 1 augustus 1992 (!) ingediend bij het CDNA. Het is de derde mei-waarneming ooit in Nederland gedaan. Bovenstaande waarneming is overigens niet de eerste waarneming van een Gestreepte Strandloper in Limburg. Van 27 september tot 1 oktober 1987 werd eveneens in de Bouxweerd een exemplaar waargenomen (mededeling P.Verbeek).

Literatuur

Zwaaneveld, J. 1989. Amerikaanse Gestreepte Strandloper bij Buggenum. Vliegbeeld 5 (4): blz 14.

Jan Zwaaneveld, Mesdaglaan 11, 2182 SB Hillegom

AANVULLING OP DE WAARNEMINGEN VAN DE GROTE KRUISBEK IN LIMBURG

Als aanvullende waarneming op Renema (1991) en Hustings (1991) geldt de volgende waarneming van een Grote Kruisbek *Loxia pytyopsittacus*. Op 6 april 1991 observeerde ik een zingend adult mannetje van deze soort in het natuurgebied "Broekhuizerbroek" gemeente Broekhuizen ca 12

km ten noorden van Venlo in Noord-Limburg. De vogel was in gezelschap van 4 "gewone" Kruisbekken *Loxia curvirostra*.

De vogel determineerde ik op grond van de forse snavel, de onmiskenbare zang en het grotere postuur ten opzichte van de aanwezige Kruisbekken. De vogel zat in een eik en vloog na een kwartier met de Kruisbekken weg in zuidelijke richting. De vogel werd de daarop volgende dagen niet meer teruggezien.

Literatuur

- Berg A. 1991. Lijst van de Nederlandse vogelsoorten.
Hustings F. 1991. Aanvullende waarneming Grote Kruisbek, Limburgse Vogels 3 (2): 85.
Renema W. 1991. Grote Kruisbekken in Limburg, Limburgse Vogels 2: 48-49.

Justin Jansen, Bitterswijckseweg 6, 5871 CE Broekhuizen

SOVON IN DE REGIO

VAN DE DISTRICTSCOÖRDINATOREN

Het is al weer geruime tijd geleden dat u via Limburgse Vogels iets heeft vernomen van de Limburgse districtskoördinatoren. Dit houdt echter niet automatisch in dat ze hebben stilgezeten! Begin dit jaar is er een uitdraai verschenen vanuit het CBS, waar een groot deel van de SOVON-gegevens worden opgeslagen en verwerkt, met daarop de inventarisatiegegevens over de eerste zes jaar van het Bijzondere Soorten Project voor broedvogels (BSP-b). De controle van deze uitdraai nam veel tijd in beslag, maar is inmiddels achter de rug. Nu kunnen we gaan werken aan het inmiddels aangekondigde themanummer van *Limburgse Vogels* over zes jaar BSP-b in Limburg. Dit themanummer zal in de loop van het volgende jaar verschijnen.

Daarnaast zijn we, net als velen onder jullie, vanaf maart druk in de weer geweest met het karteren van de Limburgse kolonie-, zeldzame en schaarse broedvogels.

Broedseizoen 1992

Het broedseizoen 1992 bracht ons weer vele leuke soorten, ondanks de wat magere start door het weer in maart en april. De maanden mei en juni compenseerden dit echter ruimschoots, zodat we kunnen terugkijken op een geslaagd broedseizoen 1992. Voor zover nu bekend hebben Blauwe Reiger en IJsvogel het goed gedaan. De Grote Gele Kwikstaart wist zich enigszins te herstellen; de populatie in Zuid-Limburg is echter nog lang niet op het oude niveau. Dit jaar is in Midden-Limburg opnieuw een paartje Slechtvalken aangetroffen (ze brachten slechts één jong groot); een tweede paartje werd in Zuid-Limburg tot ver in het broedseizoen aangetroffen (eind mei), maar een broedgeval kon niet worden vastgesteld. De Grauwe Gors lijkt in de nog overgebleven deelpopulaties redelijk stand

te houden. Het sprankje hoop dat de Ortolaan zichzelf zou redden door zich op heideterreinen te vestigen (de Hamert, Meinweg, Mariapeel en Bergerheide) is tevergeefs geweest. De Ortolaan werd in 1992 in geen van deze terreinen aangetroffen, ook niet in het Wells Meer. Er zijn dit jaar slechts 9-10 territoria van deze soort in Noord-Limburg vastgesteld, tegen 19 territoria in 1991! Andere bijzondere broedvogelsoorten waren Duinpieper, Draaihals, Grauwe Klauwier, Geoorde Fuut en Rouwkwikstaart. De nazomer zorgde voor aangename verrassingen, zoals een paartje Porseleinhoen en een roepend Klein Waterhoen langs de Maas bij Asselt. Ook uit de Peelgebieden komen berichten over deze late influx van ralachtigen. 1992 lijkt ook een aardig jaar te zijn geworden voor de Kwartel. In Zuid-Limburg werd midden in het broedseizoen een paartje Raven aangetroffen; een broedgeval kon echter niet worden aangetoond. Hetzelfde geldt voor een waarneming van een Oehoe in Midden-Limburg. De Buidelmezen lieten het grotendeels afweten: er werden slechts twee territoria (plus twee langs de Maas nèt op Belgisch grondgebied) aangetroffen. Wel waren er meer losse waarnemingen van pleisterende vogels. Wat de schaarse soorten betreft is er een toename geconstateerd van het aantal Boomleeuwrieken. De Fluiter, een soort die al een aantal jaar duidelijk in aantal toeneemt, is dit jaar plaatselijk sterk in aantal achteruitgegaan. De aantallen halveerden op de Meinweg ten opzichte van 1991, terwijl in de omgeving van Echt een toename werd geconstateerd. Het gros van de BSP-jaar kaarten moet echter nog binnenkomen, zodat het maken van een volledig overzicht hier nog niet mogelijk is. Daarom bij deze een oproep de kaarten zo spoedig mogelijk in te sturen, in ieder geval **vóór eind november**.

BSP-Jaarkaarten

Bij het controleren van de BSP-jaarkaarten komen we vaak dezelfde 'foutjes' tegen. Het lijkt ons daarom zinvol hier nog eens wat punten op een rijtje te zetten:

* Het is bijna vanzelfsprekend, maar controleer altijd of de basisgegevens op de kaart staan: jaar, kwartblok en naam. Daarnaast altijd aangeven of het gehele kwartblok of een deel van het kwartblok is geïnventariseerd. Geef het geïnventariseerde deel aan in het raster. Vergeet niet aan te kruisen welke soorten of welke soortgroep je hebt onderzocht. Iemand die enkele of zelfs alle schaarse vogels heeft onderzocht, inventariseert immers ook direct de kolonie- en zeldzame vogels. Ook al komen die niet in het blok voor!

* In verband met berekenen van aantalstoe- en/of afname (monitoring!) is het van belang ieder jaar hetzelfde kwartblok of deel van het kwartblok te inventariseren. Het is dus niet de bedoeling er hier en daar een stukje bij te pakken (in de praktijk vaak samenvallend met een leuke soort). Wijziging van de gebiedsgrens is dus uit den boze en alleen als uitzondering acceptabel.

* De inventarisatie-intensiteit voor het BSP-b is, in verhouding tot het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON, laag. Toch worden door de BSP-ers vaak aantallen doorgegeven van de algemene soorten. Voor deze soortgroep is juist een hoge inventarisatie-intensiteit gewenst, conform het BMP. De aantallen die op de BSP-jaarkaarten worden ingevuld zijn daarom vaak veel te laag. Het is beter voor deze soorten alleen de broedzekerheidscode in te vullen, **zonder** opgave van aantal. Uitzondering hierop zijn regionaal schaarse vogels bijvoorbeeld Gekraagde en Zwarte Roodstaart, Grasmus, Tortelduif en stadsvogels als Gierzwaluw en Huiszwaluw. Deze soorten kunnen wel op betrouwbare wijze volgens de BSP-methode worden geïnventariseerd, maar voorzichtigheid blijft geboden.

Ben je echter bijzonder geïnteresseerd in het voorkomen van de algemene soorten, neem dan een BMP-plot.

* Het is raadzaam voor het invullen van de jaar-kaarten even de BSP-handleiding door te nemen en controleer de jaarkaarten voordat ze op de bus gaan. Neem bij problemen of twijfelgevallen **vooraf** contact op met de districtscoördinator.

BSP-niet broedvogels (BSP-nb)

Maandelijks komen er nu kaarten binnen met betrekking tot het BSP-nb. Dit is niet verwonderlijk, het BSP-nb is een eenvoudig en leuke manier om waarnemingen van 58 geselecteerde soorten in het landelijk netwerk te laten meetellen. Toch denken we dat er nog veel waarnemingen in de aantekenboekjes blijven hangen.

De meimaand van dit jaar, met in de hoofdrol een langdurige oostenwind, bracht vele leuke niet-broedvogels naar onze contreien. Denk hierbij aan soorten als Ooievaar en Zwarte Ooievaar, Roodkeelpieper, Roodpootvalk, Noordse Gele Kwikstaart en Wespendif, alle soorten vaak in grote aantallen. Dit is slechts een greep uit het enorm aantal soorten dat in deze periode is waargenomen. Op het SOVON-buro in Beek is bijzonder veel belangstelling voor de waarnemingen die gedaan zijn onder invloed van de oostenwinden in mei. Neem de aantekenboekjes nog eens door en stuur de waarnemingen, eventueel op een BSP-nb formulier, naar de districtscoördinator. Niet alleen landelijk, ook regionaal is er belangstelling voor deze waarnemingen. Zo is J. Jansen uit Broekhuizen vorst, geïnspireerd door de enorme influx van Roodpootvalken op de Hamert (15 ex.), op zoek naar waarnemingen van deze soort vanaf 1980. Gebruik voor het insturen van de waarnemingen BSP-nb formulieren en stuur ze naar een van de onderstaande antwoordnummers (portvrij!).

Coördinator district 17 (Noord-Limburg)

Ernest van Asseldonk, Antwoordnummer 3008, 6070 ZX Swalmen, tel. 04740-4909

Coördinator district 18 (Zuid-Limburg)

Frans Schepers, Antwoordnummer 1506, 6130 WB Sittard, tel. 046-528863

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 3, nummer 3, september 1992

ARTIKELEN

- 59 Jaarpatronen bij gebiedstellingen in 1979-89 in Douvenrade, Heerlen (Deel I) (*Fred Hustings*)
69 De avifauna van de Hamert, 1988-1991 (*Jaap Kooistra*)
79 Interessante terugmeldingen III (*Ran Schols & Jo van der Coelen*)
81 Spectaculaire voorjaarstrek van de Kraanvogel in Limburg in 1992 (*Rob van der Laak*)

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

- 85 Gestreepte Strandloper bij Buggenum op 21 mei 1989 (*Jan Zwaaneveld*)
85 Aanvulling op de waarneming van de Grote Kruisbek in Limburg (*Justin Jansen*)

SOVON IN DE REGIO

- 86 Van de districtscoördinatoren